

34

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

«ΕΞΑΓΟΡΑΖΟΜΕΝΟΙ ΤΟΝ ΚΑΙΡΟΝ» (Βασιλ. Κ. Σταθάκη)	61
Η ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΟΥ ΜΑΡΞΙΣΜΟΥ	
(Καθηγ. Χριστοφόρου Διακοπούλου)	64
ΕΥΘΑΝΑΣΙΑ (Καθηγ. Ἰθαν. Ἀθραμίδη)	70
ΣΑΛΠΙΖΕΙΣ (ποίημα Α. Σταυρίτη)	76
ΟΙ «ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΕΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΕΩΣ» (Δ. Α. Χριστοφίδη)	77
ΟΙ ΛΙΑΦΟΡΕΣ ΠΛΕΥΡΕΣ ΤΗΣ ΑΡΡΩΣΤΙΑΣ ΣΤΗΝ	
ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ (Θρ. Κετσέα)	86
ΕΠΙΚΑΙΡΑ (Π. Κλωνάρη)	88
ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ	91

ΕΤΟΣ 52ον

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1989

ΑΡΙΘ. 498

ΔΡΑΧ. 50

Πρὸς τοὺς κ. κ. Συνδρομητὰς τῶν « Ἀκτίνων »

Μὲ τὴν ἑναρξὴ τοῦ νέου ἔτους 1989, ὑπενθυμίζομε στοὺς φίλους, συνεργάτας - συνδρομητὰς μας, τὴν ἀνάγκη νὰ ἀνανεώσουν ἐγκαίρως τὴ συνδρομὴ των γιὰ τὸ 1989, μὲ τὴ βεβαιότητα ὅτι συμβάλλουν, ὡς συνεργάται, στὸ πνευματικὸ ἔργο τῶν « Ἀκτίνων » καὶ συντελοῦν στὴν ἀπρόσκοπτη καὶ τακτικὴ κυκλοφορία τοῦ Περιοδικοῦ σὲ τόσο ἀπαιτητικοὺς καιροὺς.

Ἡ ἐτησίαι συνδρομὴ διὰ τὸ 1989 παραμένει ἡ ἰδίαι, ἤτοι δρχ. 500.

ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ 1989

Ἐσωτερικοῦ: Δρχ. 500. Ἐξωτερικοῦ γενικῶς: \$ 15.

Ἡ συνδρομὴ καταβάλλεται εἰς τὰ γραφεῖα μας, Ἀθηνῶν (Καρύ-
τση 14), Θεσσαλονίκης (Ἀγ. Σοφίας 41). Ἦμπορεῖ ἐπίσης νὰ ἀπο-
στέλλεται διὰ ταχυδρομικῆς ἐπιταγῆς ἢ δι' ἀποστολῆς ἴσης ἀξίας
γραμματοσήμων.

Εἰδικῶς οἱ συνδρομηταὶ μας τῆς ἐπαρχίας ἡμποροῦν νὰ καταθέ-
τουν τὴ συνδρομὴ τους, ἕναντι κανονικῆς ἀποδείξεως πληρωμῆς,
στοὺς ἐθελοντὰς ἀντιπροσώπους ἢ συνεργάτας μας στὶς πόλεις ὅπου
ὑπάρχουν.

AKTINES

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 52ον

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1989

Αριθ. 498

ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑΤΙΚΑ ΜΗΝΥΜΑΤΑ

«ΕΞΑΓΟΡΑΖΟΜΕΝΟΙ ΤΟΝ ΚΑΙΡΟΝ»

Περάσαμε και πάλι μια έορταστική περίοδο δώσαμε και πήραμε εύχες. Ζήσαμε μία ανάπαυλα στην καθημερινή ρουτίνα. Τώρα καλούμεθα να γυρίσουμε σε ένα συνηθισμένο τρόπο ζωής. Το ερώτημα όμως είναι πώς; Δηλαδή αυτό το ευχάριστο time out από την καθημερινότητα είναι μια απλή ψυχαγωγική παρένθεση με την συνήθη έννοια στο έτήσιο πρόγραμμα ή είναι μια «ψυχαγωγική» εύκαιρία πρώτου μεγέθους με την ούσιαστική σημασία του όρου; Και εδώ καλούμεθα να στρέφουμε τη σκέψη μας.

Γευθήκαμε και πάλι αυτόν τον πληθωρισμό των εύχων, έγκαρδιων, συμβατικών, γιατί όχι και υποκριτικών, που γεννούν μέσα μας μια παροδική ευεξία, μια προσμονή για κάτι το διαφορετικό, το καινούργιο, το καλύτερο. Ακόμη και στην δημόσια ζωή την τόσο φορτισμένη από διχαστικές αντιδικίες, από πιεστικά προβλήματα που χρονίζουν και δημιουργούν πολλές φορές έκρηκτικές καταστάσεις, από έξωτερικες απειλές, από διεθνείς εμπλοκές, αυτή η πλασματική έορταστική έκεχειρία των λίγων εικοσιτετραώρων τον χρόνο με τα διαγγέλματα αίσιοδοξίας και υποσχέσεων δημιουργεί μια ψευδαίσθηση έλπίδας για μια καλύτερη χρονιά.

Και όμως σαν άνθρωποι ρεαλιστές και με ευαίσθητες τις κεραίες του πνεύματός μας δεν είμαστε τόσο άφελεις για να ναρκωθούμε από μια άπατηλη εύδαιμονιστική προσδοκία που καλλιεργείται με την έορταστική ατμόσφαιρα. Που να θεμελιωθεί ή έλπίδα για κάτι το όντως καλύτερο, εάν ξέρεις ότι όλοι αυτοί που εύχονται και υπόσχονται δεν είναι διατεθειμένοι τίποτε να θελιώσουν από την έσωτερική τους διάθεση, τις αδυναμίες τους, σε τίποτε να υποχωρήσουν από τις φιλοδοξίες τους, τις όποιες-δήποτε διεκδικήσεις τους, παρά τις εύχες και τις διακηρύξεις για ειρήνη, πρόοδο και ευημερία!

Αυτή η διαπίστωση που είναι δυστυχώς έν πολλοίς αληθινή, γεννά ένα αίτημα απαισιοδοξίας και πικρίας για την διάψευση των προσδοκιών. Και όμως στο σημείο αυτό που άλλους θα τους οδηγούσε στην άπογοήτευση ανοίγει ο ούρανός της έλπίδας, που θεμελιώνεται στον χριστιανικό ρεαλισμό.

Δεν ζούμε μείς μέσα στο ψέμμα και στην άπατη των όνειρων μέσα μας τρέχει ήρώων αίμα είμαστε απόγονοι μαρτύρων

Είναι άσφαλώς όνειρο και άπατη

μιά προσδοκία για κάτι τὸ καλύτερο ποὺ δὲν προϋποθέτει τὸν ἐσωτερικὸ ἀγώνα γιὰ πνευματικὸ καταρτισμὸ καὶ ἠθικὴ ἀνύψωση. "Ὅχι πὼς δὲν ὑπάρχουν καὶ σὲ ἄλλους ἰδεολογικοὺς χώρους ἀγαθὲς προθέσεις. Θὰ ἦταν ἀπαράδεκτη μιὰ τέτοια μονομερὴς κρίση. Ἀλλὰ οἱ προθέσεις αὐτὲς καὶ οἱ προσπάθειες εἶναι ἀποσπασματικές καὶ ἐν πολλοῖς ἀντιφατικές, γιὰτὶ ἀπουσιάζει ἡ καθολικὴ ἐπιδίωξη γιὰ τὴ μὀρφωση ἐνὸς ὁλοκληρωμένου χριστιανικοῦ χαρακτήρα, ποὺ εἶναι τὸ ἰδανικὸ τοῦ χριστιανοῦ ἀγωνιστῆ. Καὶ σὲ αὐτὴ τὴν βασικὴ ἐπιδίωξη ἐδράζεται κατὰ ἕνα σημαντικό ποσοστὸ ἡ ἐλπίδα, ἡ μεγάλη αὐτὴ χριστιανικὴ ἀρετὴ, ποὺ δὲν εἶναι κενὸς λόγος. Γιὰτὶ ἡ ἐλπίδα σάν προσδοκία ποὺ ἀναφέρεται στὸ μέλλον ἔχει ἀντίκρουσμα ἕνα παρελθὸν μὲ ἱστορικὲς ἐπαληθεύσεις, ποὺ τὴν κάνει νὰ τείνει πρὸς ἕνα ὄριον, ὄχι μὲ τὴν μαθηματικὴ ἔννοια τοῦ ὄρου, ἀλλὰ μὲ τὴν βιωματικὴ ἐμπειρία τοῦ πιστοῦ, τὸ ὁποῖο εἶναι ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ μεγάλο γεγονός, ποὺ δὲν εἶναι μόνο μιὰ ἐσχατολογικὴ ὑπόσχεση, ἀλλὰ καὶ μιὰ ἱστορικὴ πραγματικότητα προϋποθέτει ἕνα ἠρωϊκὸ φρόνημα καὶ μιὰ πνευματικὴ καταγωγή ἀπὸ τὴν εὐγενικὴ φάλαγγα τῶν χριστιανῶν μαχητῶν, τῶν ὁποίων τὸ ἐπίλεκτο σῶμα των τὸ ἀπαρτίζουν οἱ μάρτυρες τῆς πίστεως, ὅπως μᾶς ἐπισημαίνει ὁ ποιητὴς.

"Ὅσοι λοιπὸν νοιώθουν μέσα τους αὐτὴν τὴν ἱερὴ υἰοθεσία καὶ αἰσθάνονται ἀπόγονοι ἐνδόξων πνευματικῶν μαχητῶν, συνιστοῦν τὴν σύγχρονη ἀγωνιστικὴ παράταξη, στὴν ὁποία μπορεῖ νὰ θεμελιωθεῖ ἡ ἐλπίδα γιὰ κάτι τὸ καλύτερο, τὸ ἀνώτερο, ἔστω καὶ ἂν αὐτοὶ οἱ καρποὶ τῆς ἐλπίδας αὐτῆς γιὰ νὰ γίνουν αἰσθητοὶ στὸ εὐρύτερο περιβάλλον ἀργήσουν νὰ ὀρμηθῶν.

Μὴ λησμονοῦμε ὅτι τὸ μήνυμα ποὺ ἦλθε ἀπὸ τὴν Τιβεριάδα ξεκίνησε ἀπὸ μιὰ ἄσημη ἐπαρχία τοῦ ἀπέραντου

ρωμαϊκοῦ κράτους, ἀπὸ τὴν Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν (ὅπως πρόσφατα ἀκούσαμε στὸ Εὐαγγελικὸ ἀνάγνωσμα) μακριὰ ἀπὸ τὰ μεγάλα πνευματικὰ ἢ διοικητικὰ κέντρα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴν μητρόπολη τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, γιὰ νὰ συγκινήσει ψυχὲς καὶ νὰ τὶς χαλυβδῶσει στὴν πάλη καὶ νὰ τὶς κάνει νὰ διεκδικήσουν τὰ πρωτεῖα, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τρεῖς σκληροὺς αἰῶνες, στὴν πνευματικὴ καθοδήγηση τῆς Εὐρώπης.

Αὐτὰ λοιπὸν τὰ μηνύματα ποὺ ἔχουν τὴν πηγὴ τους στὸ Εὐαγγέλιο καὶ εἶναι λόγια Κυρίου δὲν εἶναι κάτι τὸ ἀνεπίκαιρο καὶ τὸ ἄσχετο ἀπὸ τὴν γραμμὴ τοῦ Περιωδικοῦ αὐτοῦ. Γιὰτὶ ἡ γονιμοποίηση τέτοιων μηνυμάτων στὶς ψυχὲς συντελεῖται μὲ τὴ λήψη τῶν μεγάλων ἀποφάσεων. Καὶ εἶναι εὐνόητο ὅτι οἱ κρίσιμοι καιροὶ στοὺς ὁποίους ζοῦμε δὲν ἀφήνουν περιθώρια ἀναβολῶν γιὰ τὶς μεγάλες ἀποφάσεις. Οἱ ἀφετηρίες τῶν χρονολογικῶν σταθμῶν, ὅπως ἡ ἀνατολὴ τοῦ νέου ἔτους, δίνουν σοβαρὴ ἀφορμὴ γιὰ ἕνα τέτοιου εἴδους προβληματισμό.

***

Μὲ τὴν εὐκαιρία λοιπὸν τῆς ἑορταστικῆς περιόδου ποὺ πέρασε, μέσα στὴν πληθώρα τῶν εὐχῶν ποὺ δεχτήκαμε, ἄς δώσουμε καὶ μεῖς μιὰ οὐσιαστικὴ ἐπὶ πλέον καὶ ἀπὸ βάθους καρδίας εὐχὴ ἐπικεντρώνοντας τὴν προσοχή μας στὴν προτροπὴ τοῦ μεγάλου Ἀποστόλου ὁ ὁποῖος δέσμιος ἀπὸ τὴν Ρώμη γράφει ἐν Κολασσαεῖς: «Ἐν σοφία περιπατεῖτε πρὸς τοὺς ἔξω, τὸν καιρὸν ἐξαγοραζόμενοι».

Αὐτὴ λοιπὸν τὴν παροχὴ τοῦ Θεοῦ ποὺ λέγεται ἐπίγειος χρόνος πρὸς τὸν καθένα μας καὶ ἰδιαίτερα πρὸς τὸν νέον ἄνθρωπο, δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἀφήνει κανεὶς ἀνεκμετάλλευτη, χωρὶς δηλ. νὰ τὴν γεμίσει μὲ πράξεις δημιουργικῆς καὶ σημαντικῆς. Αὐτὸ σημαίνει ἕνα σύστημα ζωῆς μὲ βασικὴ

επιδίωξη την επίτευξη συγκεκριμένων υψηλών στόχων, που προϋποθέτουν την αξιοποίηση του χρόνου. Είναι μια μεγάλη κουβέντα που όπως όλοι καταλαβαίνουμε εύκολα λέγεται, δύσκολα όμως πραγματοποιείται. Γιατί μια φυσική αδράνεια, μια χαλάρωση στην δραστηριότητά μας επιβεβαιώνουν τον ελεγκτικό εκείνο λόγο του Κυρίου το αγωνιώδες εκείνο θράδυ στον κήπο της Γεσημανή: «Τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον ἢ δὲ σὰρξ ἀσθενής». Καὶ ὅμως ἂν θαυμάζουμε κάτι στὰ ἐπίλεκτα πρόσωπα, πὸ ὑπερνίκησαν αὐτὴ τὴ ραθυμία καὶ χωρὶς νὰ στερήσουν ἀπὸ τὸν ἑαυτό τους τίς νόμιμες καὶ ἀπαραίτητες μικροχαρὲς τῆς ζωῆς, ἐπέτελεσαν ὅμως σημαντικὸ ἔργο εἴτε σὲ πράξεις ἀρετῆς καὶ κοινωνικῆς προσφορᾶς εἴτε στὸν τομέα τῆς ἐπιστημονικῆς παραγωγῆς καὶ καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, τοῦτο ἐπιτεύχθηκε μὲ ἕναν πειθαρχημένο τρόπο ζωῆς, πὸ θεμελιώθηκε ἐνωρὶς καὶ ἔγινε κανόνας ἰσόβιος.

Ἄν λοιπὸν μπορεῖ κανεὶς νὰ εὐχηθεῖ ἀπὸ τὴν στήλη αὐτὴ κάτι τὸ οὐσιαστικὸ στοὺς ἀναγνώστες της, πὸ νὰ ἀποτελεῖ κατεύθυνση ζωῆς, εἶναι ἢ χρονιά αὐτὴ νὰ γίνεῖ γιὰ ὅλους περίοδος ἐπιδιώξεων ὑψηλῶν στόχων, οἱ

ὁποῖοι νὰ ἀποβλέπουν στὴν ὑπερνίκηση τῆς φοβερῆς κρίσεως πὸ διερχόμαστε σὰν κοινωνία, πὸ νὰ συνδυάζεται ὅμως μὲ τὴν ἀπόφαση γιὰ μιὰ πειθαρχημένη καὶ δημιουργικὴ ζωὴ, ὥστε οἱ στόχοι νὰ μποροῦν νὰ γίνουν κάποτε πραγματικότητα. Γιατὶ τὰ δυὸ αὐτὰ εἶναι ἀλληλένδετα. Δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει πνευματικὴ ἀνόρθωση στὸν τόπο, ἂν δὲν προηγηθοῦν τὰ βήματα τῆς ἐπιστροφῆς ἐκείνων, πὸ θὰ δείξουν τὸν δρόμο.

.. «Κάθε στροφή ἐνὸς ἀπὸ μᾶς πρὸς τὸν Χριστὸν εἶναι καὶ ἕνα βῆμα τοῦ Ἔθνους μας ὀλοκλήρου πρὸς τὴν εὐτυχία. Θὰ πρέπει λοιπὸν νὰ δώσουμε ὅλοι μας στὸν ἑαυτό μας καὶ στὸ ἔθνος τὴν εὐτυχία αὐτὴν» ἔλεγε τὸ μήνυμα πὸ ἐκπορεύτηκε ἀπὸ τὸ ἔντυπο αὐτὸ πρὸ σαράντα πέντε ἐτῶν ξημερώνοντας τὸ τελευταῖο κατοχικὸ ἔτος 1944. Καὶ ἂς μὴ θεωρηθεῖ ὁ λόγος αὐτὸς μιὰ ἄκριτη μεγαλοστομία. Γιατὶ μὴ ξεχνᾶμε ὅτι τὰ πολὺ μεγάλα πράγματα σημειώνονται στὴν ἱστορία χωρὶς μεγάλο θόρυβο ἀπὸ τοὺς ἀνάνυμους πὸ πίστεψαν στὴν ἱερὴ τους ἀποστολή. Ἄρκει νὰ ὑπάρχει συνέπεια καὶ συνέχεια.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

Η ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΟΥ ΜΑΡΞΙΣΜΟΥ

Η ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ

Συνεχίζοντας το άρθρο των «Ακτίων» του μηνός Δεκεμβρίου 1988, στο τεύχος αυτό γίνεται αναφορά στη θεωρητική θεμελίωση του Μαρξισμού.

Τόν σοσιαλισμό τόν ἐγέννησε ὁ καπιταλισμός με τὴν ἀδιαφορία του καὶ τὴν ἐκμετάλλευση τῶν ἐργαζομένων στὰ πρῶτα στάδιά του πρὶν ἀκόμη ὀργανωθοῦν οἱ ἐργάτες. Μετὰ τοὺς Κλασσικοὺς καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν Μάρξ ὑπῆρξαν ἀρκετοὶ ἀνθρωπιστὲς σοσιαλιστὲς. Ὁ Μάρξ ὅμως ἦτο ἐκεῖνος πὺ ἐπεκράτησε κι ὁ ὁποῖος ἐνέπαιξε καὶ ἐκτόπησε πολλοὺς προγενεστέρους του σοσιαλιστὲς. Ὁ Μάρξ ἔζησε ἀπὸ τὸ 1818-1883, ἀσχολήθηκε με τὴ Φιλοσοφία κι ἔγραψε πολλὰ βιβλία. Τὸ κυριότερο εἶναι τὸ Κεφάλαιο. Ὁ Α' τόμος τοῦ βιβλίου αὐτοῦ κυκλοφόρησε τὸ 1867 καὶ ὁ Β' καὶ Γ' τόμος δημοσιεύθηκαν μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μάρξ ἀπὸ τὸν φίλο συνεργάτη καὶ χρηματοδότη του τὸν Engels.

Ὁ Μάρξ ἐπηρεάσθηκε ἀπὸ τὶς ὕλιστικὲς ἀντιλήψεις τοῦ Feuerbach. Κατὰ τὸν Feuerbach πραγματικότητα ἀποτελεῖ μόνο ὁ ἐξωτερικὸς ὕλικὸς κόσμος πὺ γίνεται ἀντιληπτός ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο με τὶς αἰσθήσεις του. "Ἄρα θρησκεία, ἠθικὴ δὲν ὑπάρχει, γιατί δὲν ἔχει ὕλικὴ ὑπόσταση.

Ὁ Μάρξ ἐπηρεάσθηκε ἐπίσης ἀπὸ τὴν διαλεκτικὴ τοῦ Hegel. Κατὰ τὸν Hegel οἱ ἰδέες διαμορφώνονται με τὴ σύγκρουσή τους. Τὸ ξεκίνημα γίνεται ἀπὸ τὶς ἐπικρατοῦσες ἰδέες πὺ ἀποτελοῦν τὴ θέση. Σὲ ἀντίκρουση τῶν ὑφισταμένων ἰδεῶν ἔρχονται νέες ἰδέες πὺ ἀποτελοῦν τὴν ἀντίθεση. Ἡ σύγκρουση θέσεως καὶ ἀντιθέσεως δημιουργεῖ νέες ἰδέες οἱ ὁποῖες με τὴν καθιέρωσή τους ἀποτελοῦν τὴ νέα θέση. Ἡ μέθοδος αὐτὴ ἀποκλήθηκε διαλεκτικὴ

ἀπὸ τὴ μέθοδο πὺ χρησιμοποιοῦσε ὁ Σωκράτης με τοὺς μαθητὲς του.

Οἱ ὕλιστικὲς ἀντιλήψεις τοῦ Feuerbach συνδυάσθηκαν με τὴ διαλεκτικὴ τοῦ Hegel καὶ δημιουργήθηκε ἀπὸ τοὺς μαρξιστὲς ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸν Hegel ὁ διαλεκτικὸς ὕλισμός.

Κατὰ τὸν Μάρξ ἡ σύγκρουση δὲν γίνεται μεταξύ τῶν ἰδεῶν ἀλλὰ μεταξύ τῶν τάξεων, στὶς ὁποῖες εἶναι ὀργανωμένα κάθε φορὰ ἡ κοινωνία.

***

"Ἄς δοῦμε τώρα τὶς οἰκονομικὲς σκέψεις τοῦ Μάρξ. Ἡ οἰκονομικὴ σκέψη τοῦ Μάρξ εἶχε σοβαρὰ ἐπηρεασθεῖ ἀπὸ τὴν ἀντίληψη τῶν Κλασσικῶν ὅτι ἡ ἀξία δῶλων τῶν ἀγαθῶν εἶναι προϊόν τῆς ἐργασίας.

Κατὰ τὴ σκέψη τοῦ Μάρξ ἡ ἀξία κάθε ἐμπορεύματος καλύπτει τέσσερα στοιχεῖα:

α) Τὴν ἀξία τῶν πρῶτων ὕλων πὺ χρησιμοποιήθηκαν.

β) Τὴν ἀπόσβεση, δηλαδὴ βασικά τὴν φθορὰ τῶν ἐργαλείων καὶ τῶν μηχανημάτων κατὰ τὴν παραγωγή.

Τὸ κεφάλαιο πὺ χρησιμοποιεῖ ὁ ἐπιχειρηματίας γιὰ νὰ καλύψει τὴν ἀξία αὐτῶν τῶν δύο στοιχείων δηλαδὴ τὴν ἀξία τῶν πρῶτων ὕλων καὶ τὴν ἀπόσβεση τοῦ ἐξοπλισμοῦ ὁ Μάρξ ἀπεκάλεσε σταθερὸ Κεφάλαιο. Τὸ ἀποκάλεσε σταθερὸ κεφάλαιο γιατί κατὰ τὴν ἀντίληψη τοῦ Μάρξ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ δὲν δημιουργοῦν τίποτε περισσότερο, καμμιά πλεονάζουσα ἀξία πέρα ἀπὸ τὴν ἀξία τῆς ἀναλώσεώς των.

γ) Τὴν ἀξία τῆς ἐργασίας. Τὸ κεφάλαιο τὸ ὁποῖο χρησιμοποιεῖ ὁ ἐργοδότης γιὰ τὴν πληρωμὴ τῶν ἡμερομισθίων καλεῖ ὁ Μάρξ μεταβλητὸ Κεφάλαιο. Διότι ἡ ἐργασία τῶν ἐργατῶν δημιουρ-

γεί ένα πλεόνασμα που καλύπτεται από την τιμή των προϊόντων.

δ) Το πλεόνασμα απεκάλεσε ο Μάρξ υπεραξία. Η υπεραξία αποτελεί το τέταρτο στοιχείο που καλύπτει ή τιμή των προϊόντων.

Ανακεφαλαιώνοντας, ή τιμή των προϊόντων καλύπτει την αξία των πρώτων ύλων, την απόσβεση, δηλαδή βασικά την φθορά των μηχανημάτων και εργαλείων που χρησιμοποιήθηκαν κατά την παραγωγή, την αξία των ήμερομισθίων και τέλος την υπεραξία, που κατά τον Μάρξ οφείλεται και δημιουργείται από την εργασία την οποία όμως καρπούται ο Κεφαλαιούχος σαν κέρδος. Βασική σκέψη του Μάρξ είναι ότι ή εργασία δημιουργεί πλεόνασμα, το κεφάλαιο δέν δημιουργεί.

Ας εξετάσουμε την σκέψη αυτή του Μάρξ που αποτελεί την θάση σ' όλη την οικονομική του φιλοσοφία μ' ένα παράδειγμα για να κάνουμε την ανάλυση άπλη.

Δύο γεωργοί στην πρωτόγονο οικονομία καλλιεργούν την ίδια έκταση με μιá αξίνα. Ο ένας συνέλαθε την ιδέα να κατασκευάσει ένα άλέτρι και να χρησιμοποιήσει ζώα για την άρωση και την καλλιέργεια της γής. Πέρα λοιπόν από την καθημερινή εργασία για την συντήρηση της οικογενείας του αυτός και τά παιδιά του αγωνίζεται, εξημερώνει βόδια, τά όποια πιάνει όταν είναι μικρά με χίλιους δυό κινδύνους και ύστερα από άλλεπάλληλες προσπάθειες πέντε έτων κατασκεύασε τó άλέτρι που όργώνει και άντέχει σέ σκληρή χρήση. Με τó άλέτρι και τά βόδια είκοσαπλασιάζει την παραγωγή του. Ο άλλος γεωργός, ό όποιος διασκέδαζε τόν ελεύθερο χρόνο του, όταν είδε τó γείτονά του να είκοσαπλασιάζει την παραγωγή του, τόν παρακαλεί να τού δανείσει τó δεύτερο ζευγάρι και άλέτρι που έν τῷ μεταξύ κατασκεύασε ό πρώτος, για ν' αúξησει κι αυτός την παραγωγή του. Ο κατασκευαστής τού άρότρου τού λέει ευχαρίστως, έσύ όμως με τόν ίδιο χρόνο εργασίας και μάλιστα

ελαφρότερης, γιατί απαιτείται μικρότερος κόπος να διευθύνεις τά ζώα και τó άλέτρι από τó να σκάβεις ό ίδιος, θά είκοσαπλασιάζεις την παραγωγή σου.

Ο είκοσαπλασιασμός δέν οφείλεται σέ σένα, οφείλεται στην παρωχημένη εργασία τή δική μου των πέντε χρόνων που απαιτήθηκαν για να μάθω ύστερα από πολλές άποτυχίες να κατασκευάσω τó άλέτρι και να εξημερώσω και να εκπαιδεύσω τά ζώα. Δέχομαι λοιπόν να σου δανείσω ζώα και άλέτρι αλλά την είκοσαπλάσια παραγωγή σου θά την μοιρασθούμε. Πόσες φορές θά είσαι ίκανοποιημένος να πάρεις την εύκολότερη δική σου εργασία.

Ας υποθέσουμε λοιπόν πώς τελικά συμφώνησαν οί δυό γείτονες να έκχερσώσουν μαζί ένα χωράφι και ό ένας θά βάλει την εργασία του κι ό άλλος τά ζώα και τó άλέτρι και θά μοιρασθούν έξ ήμισείας την παραγωγή. Ο Μάρξ αυτό τó άπορρίπτει τά ζώα και τó άλέτρι δικαιούνται μόνο τή φθορά τους, δηλαδή κάτι άσήμαντο. Ξεχνά ό Μάρξ πώς τά βόδια και τó άλέτρι εκπροσωπούν εργασία παρωχημένη πολλών έτων και εργασία πρωτότυπη, φαντασία, τέχνη και τόλμη. Ξεχνά πώς τó Κεφάλαιο δέν είναι τίποτε άλλο παρά εργασία και φύση μαζί.

Σύμφωνα με την παραπάνω αντίληψη τού Μάρξ, άν σέ μιá βιομηχανία δέν συμμετέχει εργασία, δέν ύπάρχει υπεραξία και συνεπώς δέν πρέπει να ύπάρχει κέρδος. Σήμερα λοιπόν ύπάρχουν εργοστάσια που είναι τελείως αυτοματοποιημένα χωρίς εργάτες. Αυτά τά εργοστάσια κατά τόν Μάρξ θά έπρεπε να λειτουργούν χωρίς κέρδος. Για να άποδειχθεί τής Μαρξιστικής αντίληψης τó λάθος συμβαίνει άκριβώς τó άνάποδο, αυτά τά εργοστάσια είναι τά πιό κερδοφόρα.

Ο Μάρξ βασιζόμενος πάνω στο πρώτο του λάθος έκανε ένα δεύτερο:

Αναφέρει λοιπόν στο βιβλίο του «Τό Κεφάλαιο»: Αφού οί εργάτες δημιουργούν την υπεραξία, δηλαδή τά κέρδη, όσο περισσότερο εργάτες κι όσο λιγό-

τερα μηχανήματα τόσο μεγαλύτερα τὰ κέρδη. Σύμφωνα με αὐτὴ τὴ σκέψη, ἂν ἦτο ἀληθινή, οἱ κεφαλαιοκράτες ἐπιδιώκοντες τὸ κέρδος ἀφοῦ ἡ ὑπεραξία, δηλαδή τὸ κέρδος προέρχεται μόνο ἀπὸ τοὺς ἐργάτες, σταδιακὰ θὰ ἔπρεπε νὰ καταργήσουν τὰ μηχανήματα καὶ νὰ ἔχουν στὴν παραγωγή μόνο ἐργάτες. Στὴν πράξη ὅμως οἱ βιομηχανοὶ ἔκαναν καὶ κάνουν ἀκριβῶς τὸ ἀνάποδο· ἀγοράζουν μηχανήματα καὶ τὸ ποσοστὸ τῆς ἐργασίας κατὰ προῖον συνεχῶς μειώνεται. Γιατί; Ἀκολουθοῦν αὐτὴν τὴν πολιτικὴ γιατί ἀγαποῦν τὰ σίδηρα; Ὁχι ἀσφαλῶς. Αὐξάνουν τὶς ἐπενδύσεις γιατί αὐξάνεται ἡ παραγωγικότητα, μειώνεται τὸ κόστος, αὐξάνονται οἱ πωλήσεις καὶ θελιώνονται τὰ κέρδη.

Ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ ὁ Μάρξ ἔκανε μιὰ προφητεία, ἡ ὁποία δὲν ἐπαληθεύτηκε. Στὸ βιβλίον του γράφει ὁ Μάρξ ὅτι οἱ βιομηχανοὶ συναγωνιζόμενοι μεταξύ τους προβαίνουν σὲ ἐπενδύσεις γιὰ ν' αὐξάνουν τὴν παραγωγικότητα καὶ τὴν συναγωνιστικότητά τους. Ἔτσι ὅμως μειώνουν τὸ ἐργατικὸ τους δυναμικὸ καὶ συνεπῶς, ἀφοῦ μειώνονται οἱ ἐργάτες, πού δημιουργοῦν τὴν ὑπεραξία, μειώνονται τὰ κέρδη τους. Προέβλεψε δὲ ὅτι ἐπειδὴ συνεχῆς εἶναι ὁ συναγωνισμὸς, συνεχῆς οἱ ἐπενδύσεις καὶ ἡ μείωση τοῦ κόστους τῆς ἐργασίας στὴν ἀξία τῶν προϊόντων, συνεχῆς θὰ εἶναι καὶ ἡ πτώση τῶν κερδῶν.

Στὴν πράξη θέβαια ἀποδείχθηκε τὸ ἀνάποδο. Ὅσο μεγαλύτερες ἐπενδύσεις τόσο ὑψηλότερη παραγωγικότητα καὶ τόσο τὰ κέρδη εἶναι συγκριτικὰ καλύτερα.

Ὁ Μάρξ ἐπίσης βασιζόμενος στὸ λάθος τῆς ὑπεραξίας τῆς ἐργασίας ἔβγαλε τὸ ἐσφαλμένο συμπέρασμα ὅτι δύο ἢ περισσότερες βιομηχανίες πού παράγουν προϊόντα (καὶ ἔχουν τὴν αὐτὴ σχέση σταθεροῦ πρὸς μεταβλητὸ κεφάλαιο) δηλ. ἔχουν τὴν ἴδια ἐπιβάρυνση γιὰ πρῶτες ὕλες, ἀπόσβεση μηχανημά-

των καὶ ἐργατικά θὰ ἔχουν τὰ ἴδια κέρδη.

Γιὰ ν' ἀπλοποιηθεῖ τὸ θέμα ἄς πάρουμε ἓνα παράδειγμα: Ἄς ὑποθέσουμε ὅτι σὲ μιὰ ἀγορὰ λειτουργοῦν τρεῖς βιοτέχνες ὕφαντουργοί, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀπὸ πέντε ἴδιους ἀργαλιούς, πέντε ἐργάτες ὁ καθένας καὶ πληρώνουν τὰ ἴδια μεροκάματα. Ἐπίσης οἱ τρεῖς βιοτέχνες ἀγοράζουν τῆς αὐτῆς ἀξίας πρῶτες ὕλες τὸ χρόνο. Σύμφωνα με τὴν ἀντίληψή τοῦ Μάρξ αὐτοὶ οἱ τρεῖς βιοτέχνες πρέπει νὰ ἔχουν τὰ ἴδια κέρδη, διότι τὸ σταθερὸ τους κεφάλαιο, δηλαδή οἱ δαπάνες σὲ πρῶτες ὕλες καὶ σὲ ἀποσβέσεις μηχανημάτων εἶναι ἴδιες καὶ ἐκμεταλλεύονται καὶ οἱ τρεῖς ἀπὸ πέντε ἐργάτες. Στὴν πράξη ὅμως ξέρουμε πῶς εἶναι δυνατόν ἀπὸ τοὺς τρεῖς βιοτέχνες ὁ ἓνας νὰ πραγματοποιεῖ κέρδος, ὁ ἄλλος νὰ μὴν κάνει οὔτε κέρδος οὔτε ζημίαι καὶ ὁ τρίτος νὰ ζημιώνει. Γιατί εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχουν διαφορὲς στὰ ἀποτελέσματα μεταξύ τῶν τριῶν βιοτεχνῶν; Οἱ διαφορὲς μπορεῖ νὰ ὀφείλονται στὸ ὅτι οἱ τρεῖς δὲν ἔχουν τὴν ἴδια ἰκανότητα καὶ ἐνῶ δαπανοῦν τὰ ἴδια χρήματα γιὰ πρῶτες ὕλες ἢ ποιότητα τῶν πρῶτων ὕλων δὲν εἶναι ἡ ἴδια καὶ γιὰ τοὺς τρεῖς, συνεπῶς ἡ παραγωγικότητα τῶν πρῶτων ὕλων εἶναι διαφορετικὴ, καὶ αὐτὸ ἐπηρεάζει τὸ κόστος παραγωγῆς καὶ τὴν ποιότητα τῶν παραγομένων προϊόντων. Ἐπίσης εἶναι δυνατό νὰ διαφέρουν στὸν προγραμματισμὸ καὶ τὴν ὀργάνωσή τους, ὅπως νὰ διαφέρουν καὶ στὴν ποιότητα καὶ τὰ σχέδια τῶν παραγομένων ὑφασμάτων. Κατόπιν τούτων οἱ τρεῖς παραγωγοὶ δὲν ἔχουν τὸ ἴδιο κόστος καὶ δὲν διαθέτουν τὰ προϊόντα τους σὲς ἴδιες τιμὲς λόγω διαφορετικῆς ποιότητος καὶ σχεδίων. Συνεπῶς ἦταν λάθος ἡ σκέψη τοῦ Μάρξ ὅτι ἡ ἴδια σχέση σταθεροῦ καὶ μεταβλητοῦ κεφαλαίου, δηλαδή ἡ ἴδια σχέση δαπανῶν πρῶτων ὕλων καὶ ἀποσβέσεων πρὸς τὶς δαπάνες ἐργατικῆς θὰ πρέπει νὰ δίνουν τὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα καὶ μάλιστα πάντα θετικό. Ὁ Μάρξ δὲν ἔλαβε ὑπ' ὄψη

του ότι η δημιουργική ικανότητα του μικρού, μεσαίου ή μεγάλου επιχειρηματία παραγωγού επηρεάζει σοβαρά την επιτυχημένη αγορά πρώτων ύλων, τον προγραμματισμό, την οργάνωση, την παραγωγικότητα, την επιτυχημένη επιλογή των συνεχών επενδύσεων, την επιτυχημένη επιλογή των παραγομένων προϊόντων από απόψεως μορφής, ποιότητας και κόστους και την επιτυχημένη διάθεση. Συνεπώς η ικανότητα του επιχειρηματία επηρεάζει σοβαρά τα αποτελέσματα.

Ο Μάρξ ακόμη έκανε τρεις προφητείες, οι οποίες απέδειχθησαν όλες λανθασμένες.

Ο Μάρξ είπε ότι το ήμερομισθίο είναι ίσο προς τις δαπάνες συντηρήσεως του εργάτη και της οικογενείας του.

Ο Μάρξ λοιπόν προέβλεψε ότι με τις συνεχείς επενδύσεις των βιομηχάνων που προκαλούνται από τον συνεχή μεταξύ τους συναγωνισμό αυξάνει η παραγωγικότητα και μειώνεται συνεχώς το κόστος παραγωγής των προϊόντων συντηρήσεως των εργατών και των οικογενειών των και συνεπώς θα μειώνεται συνεχώς το ήμερομισθίο τους.

Ο Μάρξ επίσης προέβλεψε ότι με τις συνεχείς επενδύσεις και την αύξηση της παραγωγικότητας μειώνεται συνεχώς ο αριθμός των απασχολούμενων και συνεπώς συνεχώς θα αυξάνει ο αριθμός των ανέργων που αποτελούν τον εφεδρικό βιομηχανικό στρατό.

Τρίτον, ο Μάρξ προέβλεψε ότι οι βιομήχανοι κεφαλαιοκράτες με τις συνεχείς επενδύσεις και τον έξοντατικό μεταξύ τους συναγωνισμό συνεχώς αυξάνουν σε μέγεθος και πλούτο και μειώνονται σε αριθμό.

Ενώ λοιπόν συνεχώς μειώνεται ο αριθμός των κεφαλαιοκρατών βιομηχάνων που συνεχώς συγκεντρώνουν περισσότερο πλούτο συνεχώς αυξάνουν οι άνεργοι, δηλαδή ο εφεδρικός βιομηχανικός στρατός, των οποίων οι συνθήκες διαβίωσης γίνονται με τον χρό-

νο χειρότερες. Έτσι αυτή η αντίθεση θα φέρει και το τέλος της κεφαλαιοκρατικής ιδιωτικής ιδιοκτησίας.

Ας δούμε τώρα αν επαληθεύτηκαν οι προβλέψεις του Μάρξ: Κατ' αρχήν όσο αυξάνουν οι επενδύσεις σε μια χώρα από τις επιχειρήσεις της τόσο αυξάνει η παραγωγικότητα, το ακαθάριστο έθνικό προϊόν όλων μαζί και των εργατών. Είναι γεγονός ότι όσο αυξάνουν οι επενδύσεις κατά εργάτη τόσο το ύψος του ήμερομισθίου είναι υψηλότερο. Για απόδειξη, το ήμερομισθίο στις ΗΠΑ, στη Δυτ. Γερμανία και γενικά στις Βορειοευρωπαϊκές χώρες είναι κατά πολύ υψηλότερο του ήμερομισθίου στη χώρα μας. Αυτό οφείλεται βασικά και στην υψηλότερη παραγωγικότητα κάθε εργάτου. Η παραγωγικότητα είναι υψηλότερη, διότι οι κατά κεφαλήν εργάτου επενδύσεις σ' αυτές τις χώρες είναι μεγαλύτερες. Αντίστροφα σε χώρες λιγότερο βιομηχανικά ανεπτυγμένες από την Ελλάδα και με μικρότερη σχέση επενδύσεων κατά εργάτη το ήμερομισθίο είναι μικρότερο. Έκανε λοιπόν λάθος ο Μάρξ που προέβλεψε ότι με την αύξηση των επενδύσεων και την παραγωγικότητα, το ήμερομισθίο θα μικραίνει.

Δεύτερον, όσο οι επιχειρήσεις αυξάνουν τις επενδύσεις και την παραγωγικότητα τόσο μειώνεται το κόστος και η τιμή των προϊόντων τους και αυξάνονται οι πωλήσεις τους στο έσωτερικό και το έξωτερικό. Η αύξηση των πωλήσεων συνεπάγεται νέες επενδύσεις και αύξηση του προσωπικού τους.

Η αύξηση των εργαζομένων λόγω επενδύσεων και βελτιώσεως της παραγωγικότητας και της συναγωνιστικότητας στις επιχειρήσεις ενός κλάδου συνεπάγεται την αύξηση της απασχολήσεως και σε πολλούς άλλους κλάδους που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα μαζί του.

Για παράδειγμα αν σε μια χώρα λόγω επενδύσεων βελτιώνεται η παραγωγικότητα, η συναγωνιστικότητα και οι πωλήσεις στο έσωτερικό και το έξωτερικό προϊόντων θαμβασκοκλωστούφαντουρ-

γίας φυσικό είναι με την συνεχή επέκταση των κλωστηρίων και ύφαντηρίων θάμβακος ν' αυξάνεται ή άπασχόληση σ' αυτά. Περαιτέρω όμως αυξάνεται ή άπασχόληση:

—των γεωργών που άσχολούνται με την παραγωγή θάμβακος

—των εργαζομένων στα έκκοκιστήρια θάμβακος

—των μεταφορέων θάμβακος κλωστών και ύφασμάτων

—των εργαζομένων στα φινιριστήρια

—των εμπόρων νημάτων και ύφασμάτων

—των άσχολουμένων με την παραγωγή μηχανημάτων κλωστηρίων, ύφαντηρίων, έκκοκιστηρίων, φινιριστηρίων

—των οικοδόμων για την άνεγερση εργοστασίων.

Όσο όμως αυξάνει ο αριθμός και το εισόδημα των εργαζομένων σ' όλους τους κλάδους που άμεσα συνδέονται με την αύξηση της δυναμικότητας του κλάδου της θάμβακοκλωστο-ύφαντουργίας πολλαπλάσια αυξάνεται ή άπασχόληση αυτών που εργάζονται για την κάλυψη των άναγκών των εργαζομένων σε τροφή, ένδυμασία, κατοικία και άλλες άνάγκες τους όλων των εργατών στους κλάδους που άναφέρθηκαν.

Άπόδειξη αυτού του γεγονότος υπήρξε ή Δυτική Γερμανία, στην όποία με τις συνεχείς επενδύσεις και την αύξηση της παραγωγικότητας, της συναγωνιστικότητας και των πωλήσεων των Γερμανικών βιομηχανιών δέν αυξήθηκε μόνο ή άπασχόληση των Γερμανών, αλλά προκάλεσε και την μετανάστευση εργατών στην Δυτ. Γερμανία από άλλες χώρες. Την ίδια συνέπεια στην άπασχόληση είχαν οι επενδύσεις στις ΗΠΑ, την Αυστραλία, Ν. Ζηλανδία και σ' άλλες βιομηχανικά άναπτυγμένες χώρες που προκάλεσαν την μετανάστευση σ' αυτές.

Έτσι ή πρόβλεψη του Μάρξ ότι οι βιομηχανικές επενδύσεις θ' αυξάνουν συνεχώς τους άνέργους υπήρξε επίσης ένα λάθος. Τέλος είναι γεγονός ότι ο συναγωνισμός και οι συνεχείς έ-

πενδύσεις αυξάνουν το μέγεθος των εργοστασίων αλλά και των επιχειρήσεων. Η αύξηση όμως του μεγέθους των εργοστασίων και επιχειρήσεων σε ώρισμένους κλάδους δέν σημαίνει ότι εξαφανίζει τις μικρομεσαίες βιομηχανίες και βιοτεχνίες όπως προέβλεψε ο Μάρξ για δύο λόγους:

Πρώτον οι βιομηχανίες που αυξάνουν σε μέγεθος και γίνονται γίγαντες με την αύξηση του αριθμού και της ποιικιλίας των παραγομένων προϊόντων τους προκαλούν τη γένεση και δημιουργία χιλιάδων μικρών βιομηχανιών και βιοτεχνιών που άσχολούνται με την παραγωγή πρώτων και βοηθητικών ύλων, όπως και με την παραγωγή μερών που χρησιμοποιούν. Η General Electric επί παραδείγματι, έχει σαράντα χιλιάδες προμηθευτές παραγωγής μερών. Η αυτοκινητοβιομηχανία της Δυτικής Γερμανίας έχει επίσης πολλές χιλιάδες προμηθευτές μερών αυτοκινήτων όπως και πρώτων ύλων. Άλλά και οι δορυφόροι βιομηχανίες προμηθευτές της αυτοκινητοβιομηχανίας έχουν άλλους προμηθευτές μικρούς και μεγάλους.

Δεύτερον, ή δημιουργία μεγάλων βιομηχανικών μονάδων με τις επενδύσεις της αυξάνει το εισόδημα και την άπασχόληση, δημιουργεί νέες άνάγκες πολλές των οποίων δέν είναι δυνατόν να καλυφθούν από μεγάλες βιομηχανίες που διαθέτουν μαζικά μέσα παραγωγής.

Έπί παραδείγματι στην Ελλάδα λειτουργούν βιομηχανίες παραγωγής χαρτοσάκκων για την συσκευασία προϊόντων μαζικής παραγωγής, όπως λιπασμάτων, ζωοτροφών, τσιμέντων και άλλων προϊόντων. Οι ίδιες βιομηχανίες μπορεί να κάνουν χαρτοσακκούλες για τη συσκευασία λαχανικών, οι όποιες όμως είναι πανομοιότυπες. Παράλληλα προς αυτές τις βιομηχανίες που παράγουν μαζικά χαρτοσάκκους και χαρτοσακκούλες λειτουργούν και μικρές μονάδες βιοτεχνικές που παράγουν χαρτοσακκούλες συσκευασίας προϊόντων

πού φέρουν τὰ σήματα ἐμπόρων ἢ βιο-
τεχνῶν μὲ εἰδικὰ χρώματα, σχέδια καὶ
μεγέθη κατὰ πελάτη. Γιατὶ ἕνας ἔμπο-
ρος ἢ βιοτέχνης δὲν πάει νὰ παραγα-
γεῖ τις εἰδικές σακκοῦλες πού θέλει
στή μεγάλη βιομηχανία; Διότι ἡ μεγά-
λη θὰ ἀναλάβει τὴν παραγγελία μόνο
γιὰ δεκάδες χιλιάδες τεμάχια. "Ἄν ὁ-
μως ὁ ἔμπορος δώσει μιὰ τέτοια πα-
ραγγελία γιὰ νὰ μειώσει τὸ κόστος τῶν
χαρτοσακκοῦλῶν θὰ πρέπει τὰ κεφά-
λαιά του νὰ τὰ ἐπενδύσει σὲ χαρτοσακ-
κοῦλες κι ὄχι στὰ ἐμπορεύματα πού δι-
αθέτει. "Ἐτσι προτιμᾷ τὸ μικρὸ βιοτέ-
χνη, ὁ ὁποῖος μπορεῖ ἀφ' ἑνὸς νὰ δε-
χθεῖ μικρὴ σχετικὰ παραγγελία καὶ ἀφ'
ἑτέρου νὰ ἔχει ὅλη τὴν προσοχὴ καὶ τὴ
φροντίδα του στὴν ἐκτέλεση τῆς παραγα-
γελίας του.

"Ὅσο λοιπὸν αὐξάνουν οἱ μεγάλες
βιομηχανίες πού συμβάλλουν οὐσιωδῶς
στὴν αὐξηση τοῦ εἰσοδήματος, τόσο αὐ-
ξάνουν καὶ οἱ μικρές γιὰ τὴν κάλυψη
τῶν συνεχῶς δημιουργουμένων νέων ἀ-
ναγκῶν, οἱ ὁποῖες δὲν εἶναι δυνατόν νὰ
ἀποτελέσουν ἀντικείμενο μαζικῆς πα-
ραγωγῆς. Ἐπειδὴ κατασκευάζονται με-
γάλα φορτηγὰ αὐτοκίνητα δὲν σημαί-
νει ὅτι θὰ καταργηθοῦν τὰ Ι.Χ. καὶ τὰ
ταξί.

"Ἡ αὐξηση τοῦ βιοτικῆς ἐπιπέδου δη-
μιουργεῖ ἀνάγκες πού μόνο τὰ μικρὰ
αὐτοκίνητα μποροῦν νὰ καλύψουν. "Ἐ-
τσι λοιπὸν ἡ πρόβλεψη τοῦ Μάρξ ὅτι
συνεχῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιχειρηματιῶν
κεφαλαιούχων θὰ μειώνεται ἐνῶ θὰ αὐ-
ξάνει τὸ μέγεθός τους ὑπῆρξε ἐπίσης
ἕνα λάθος.

"Ὀλόκληρη ἡ οἰκονομικὴ σκέψη τοῦ
Μάρξ ὑπῆρξε ἕνα λάθος. Τὴν μόνη ἀ-
λήθεια πού εἶπε ὁ Μάρξ εἶναι ὅτι ὅσο

ἡ ἐκμετάλλευση τῶν ἐργατῶν ἀπὸ τοὺς
κεφαλαιούχους εἶναι μεγαλύτερη τόσο
τὰ κέρδη τους μεγαλώνουν. Τότε πού ὁ
Μάρξ ἔκανε αὐτὴ τὴ διαπίστωση ἡ ἐκ-
μετάλλευση τῶν ἐργατῶν ἦταν πραγμα-
τικότητα.

"Ὁ Μαρξισμὸς στὴν πράξη, ὅπως ἐ-
φαρμόσθηκε ἀπὸ τὸν Στάλιν στὴ Σο-
βιετικὴ "Ἐνωση, στοὺς δορυφόρους της
καὶ στὴ Λαϊκὴ Κίνα μέχρι τὴ δεκαετία
τοῦ 1970, κατήργησε τις τάξεις τῶν κε-
φαλαιοκρατῶν καὶ ἐργατῶν καὶ δημι-
ούργησε δύο ἄλλες, τὴν τάξη τῆς νο-
μενκλατούρας καὶ τὴν τάξη τοῦ προλε-
ταριάτου. Ἡ νομενκλατούρα δὲν εἶχε
μόνο τὸν ἔλεγχο τῶν οἰκονομικῶν μέ-
σων ἀλλὰ καὶ τὸ ἀποκλειστικὸ δικαίω-
μα νὰ σκέπτεται, νὰ θούλεται καὶ ν'
ἀποφασίζει. Ἡ σιωπηρὴ ἀντίθεση τῶν
συμφερόντων τῶν δύο αὐτῶν κοινωνι-
κῶν ὁμάδων, ὁ συγκεντρωτισμὸς, ἡ δέ-
σμευση τῆς ἐλευθερίας καὶ ἡ ἐξίσωση
τῶν ἀνικάνων μὲ τοὺς ἱκανοὺς μὲ τὴν
ἴδια ἀμοιβὴ ὠδήγησε στὴν ἀποτυχία
καὶ τὸ τέλημα.

Τὸ τέλημα καὶ ἡ ἀποτυχία τοῦ Μαρ-
ξισμοῦ-Σταλινισμοῦ ὠδήγησε στὴ ση-
μερινὴ στροφὴ καὶ στὴ σημερινὴ πο-
ρεία τοῦ σοσιαλισμοῦ ὅπως ἐξελίσσε-
ται στὴ Λαϊκὴ Κίνα καὶ τὴν Σοβιετικὴ
"Ἐνωση καὶ σὲ ἄλλες χώρες τοῦ Ἐνα-
τολικοῦ Μπλόκ καὶ ὅπως αὐτὴ ἡ στρο-
φὴ καὶ ἡ ἐξέλιξη περιγράφεται στὸ ἄρ-
θρο τῶν «Ἀκτίνων» τοῦ μηνὸς Ἰανου-
αρίου.

Σὲ ἐπόμενο ἄρθρο μένει νὰ δοῦμε
τὴ συμβολὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴ λύ-
ση τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος.

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΔΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Καθηγητῆς Ἀνωτάτης Σχολῆς
Ὀικονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν

ΕΥΘΑΝΑΣΙΑ

Α'

Τὸ «εὖ θνήσκειν» δὲν εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο τοῦ «εὖ ζεῖν», οὔτε ἡ εὐθανασία ἔχει τὸ ἀκριβῶς ἀντίθετο περιεχόμενο τῆς εὐζωΐας, ὑπὸ τὴν ἔννοια τοῦ ἔνδον εὐχαρίστου καὶ χωρὶς ὀδύνης θανάτου ἐφ' ὅσον ὁ θάνατος δὲν εἶναι ἓνα εὐχάριστο γεγονός, ὅσο ἐπιθυμητὸς κι ἂν εἶναι ἢ φαίνεται πολλὰς φορὰς.

Στὰ λεξικά βρῖσκει κανεὶς ὅτι εὐθανασία εἶναι «ὁ ἀνώδυνος θάνατος» ἢ «ἡ διακοπὴ μιᾶς ἐπώδυνης ζωῆς χωρὶς ἐλπίδα». Οἱ ὀρισμοὶ ὅμως αὐτοὶ δὲν ἱκανοποιοῦν, ἀφήνουν πολλὰ κενὰ καὶ δημιουργοῦν πλεῖστα ὄσα ἐρωτήματα. Ἀκόμη καὶ ὁ εὐρύτερος ὀρισμὸς κατὰ τὸν ὁποῖο εὐθανασία εἶναι ἡ «ἠθελημένη θανάτωση ἀνιάτου ἀσθενοῦς, μετὰ τὴ συναινέση ἢ χωρὶς αὐτή, πρὸς ἀνακούφιση ἢ ἀπολύτρωσίν του ἀπὸ τὴν ἐπιθανάτια ὀδυνηρὴ ἀγωνία, ἀπὸ ἀφόρητους πόνους πού τὰ ὑπάρχοντα θεραπευτικὰ μέσα ἀδυνατοῦν νὰ καταπραΰνουν» (Παππῆς, Εἰσαγγελίας) δὲν καλύπτει τὶς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις, ἐφ' ὅσον ὁ ἀνθρώπινος πόνος μπορεῖ φαρμακευτικῶς νὰ ἀντιμετωπισθεῖ ἐπιτυχῶς ἢ ἐπαρκῶς, ὁπότε ἡ εὐθανασία μετὰ τὴν οὐσιαστικὴ καὶ πραγματικὴ ἔννοιά της, ὡς εὐσπλαχνικὴ λύτρωση ἀπὸ τὴν ἀφόρητὴ ἐπιθανάτια ὀδύνη, καταλήγει σὲ «ψευδοπρόβλημα» καὶ περιορίζεται στὴν ἀντιμετώπιση τῆς διατηρήσεως ἢ τῆς χρονικῆς ἀπλῶς προεκτάσεως μιᾶς χωρὶς ἐλπίδα πλέον ζωῆς ἐνὸς «φρυτοῦ», μετὰ τὰ σύγχρονα φαρμακευτικὰ ἢ μηχανικὰ, πάντως τεχνικὰ, μέσα.

Ὅμως, τὸ «χωρὶς ἐλπίδα» εἶναι συζητήσιμο, διότι ἐκτὸς τῶν ἄλλων, περὶ τὸ ποῖος θὰ κρίνει καὶ πῶς τὰ περὶ μὴ ὑπάρξεως ἐλπίδας, ὑπάρχει καὶ τὸ βέβαιο γεγονός ὅτι κάποιος ἀριθμὸς ἀτόμων ἀπὸ τοὺς «χωρὶς ἐλπίδα» ἔχουν ἀποκατασταθεῖ σὲ μιὰ κανονικὴ ζωὴ. Ὅπως, εἶναι συζητήσιμο καὶ τὸ «πρὸς ἀνακούφιση ἢ ἀπολύτρωσιν ἀπὸ τὴν ἐπιθανάτια ὀδυνηρὴ

ἀγωνία», διότι στὴν πράξη σημαίνει τὴν ἀπὸ εὐσπλαχνία ἢ ἀπὸ οἴκτο ἀνώδυνη ἀνθρωποκτονία, πράξη ἢ ὁποῖα ἐπισύρει τὰ ἐκ τοῦ Ποινικοῦ Κώδικα προβλεπόμενα.

ΑΠΟ ΙΑΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΜΙΚΗ ΑΠΟΨΗ

Ὁ ὅρος «εὐθανασία» εἶναι ἀνύπαρκτος στὰ ἱατρικὰ κείμενα καὶ βρῖσκεται ἔξω ἀπὸ τὰ διδάγματα καὶ τὶς ἐπιταγὲς τῆς θεραπευτικῆς.

Στὴν Ἑλληνικὴ Νομοθεσία δὲν ὑπάρχει νομοθετημένη πράξη ἱατρικῆς εὐθανασίας καὶ στὸ Ποινικὸ Δίκαιο δὲν ἀναφέρεται ὁ ὅρος «εὐθανασία» ἀλλὰ μόνον «ἀνθρωποκτονία ἐξ οἴκτου» καί, σύμφωνα μετὰ διάταξη τοῦ ἀρθροῦ 300 τοῦ Ποινικοῦ Κώδικα: «ὁποῖος ἀποφάσισε καὶ ἐπέτελε ἀνθρωποκτονία ὕστερα ἀπὸ σπουδαία καὶ ἐπίμονη ἀπαίτηση τοῦ θύματος καὶ ἀπὸ οἴκτο γι' αὐτὸν πού ἔπασχε ἀπὸ ἀνιάτη ἀσθένεια, τιμωρεῖται μετὰ φυλάκιση» (Κουβέλης, Πρόεδρος Δ.Σ.Α.).

Ἡ ἔνωση Ἑλλήνων Ποινικολόγων, πῶς συγκεκριμένα, διατυπώνει ὅτι «ἂν παρὰ τὸν ἐγκεφαλικὸ θάνατο, κάποιες αὐτόματες λειτουργίαι τοῦ ἀνθρώπινου οργανισμοῦ, ὅπως π.χ. τῆς ἀναπνοῆς, ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν, κατὰ τὴν ὀρθὴ νομικὴ ἀποψη, δὲν συγχωρεῖται νὰ γίνῃ λόγος γιὰ ὁποιοδήποτε εἶδος ἐπιτρεπόμενῃ εὐθανασίας».

Ἡ εὐθανασία θεωρεῖται ἔγκλημα σὲ ὅλα τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης καὶ ἴσως μόνον στὴν Οὐρουγκουά εἶναι ἐπιτρεπόμενη. Παρὰ ταῦτα ὑπῆρξαν πράξεις εὐθανασίας χωρὶς νὰ ἐπιβληθεῖ ποινὴ, γεγονός τὸ ὁποῖο ἀπέτέλεσε ἐνθάρρυνση καὶ προσέφερε ἐπιχειρήματα στοὺς ἀγωνιζομένους ὑπὲρ τῆς θεσμοθετήσεως τῆς εὐθανασίας ἢ τῆς ἀποποινικοποιήσεώς της.

ΕΙΔΗ ΕΥΘΑΝΑΣΙΑΣ

Πολλὰ τὰ συζητούμενα περὶ εὐθανασίας κάθε φορὰ πού προκύπτει μιὰ πε-

ρίπτωση όπως ή πρόσφατη εκείνη τής νεαρής στο Νοσοκομείο Παίδων ή εκείνη, στην άλλη όχθη του ποταμού, με τους τέσσερις υπερήλικες αδελφούς που βαρέθηκαν τή ζωή τους και από κοινού αποφάσισαν να τήν τεματίσουν. Πολλοί τότε σπεύδουν να ρωτήσουν τις απόψεις των ειδικών ή των ειδημόνων και ακούονται πολλά και διάφορα ώστε, θα έπρεπε να γίνει και κάποιο ξεκαθάρισμα των σχετικών ειδών ή μορφών εϋθανασίας, υπάρχουν δε:

1. Η ε ν ε ρ γ η τ ι κ ή εϋθανασία δηλαδή ή με ανάθεση ή τήν ανάληψη από κάποιον άλλον (έδώ βρίσκεται ή διαφορά από τήν αυτοκτονία) τής όρισμένης πράξεως του τεματισμού τής ζωής, ή όποία γίνεται με φαρμακευτικά μέσα, με μιá ένωση φαρμάκου ή áερα στη φλέβα, συνήθως από ένα γιατρό.

2. Η π α θ η τ ι κ ή, δηλαδή με όρισμένες παραλείψεις, με τόν περιορισμό ή τή διακοπή των όρρών και των φαρμάκων ή τής λειτουργίας των τεχνικών εκείνων μέσων με τά όποία γίνεται ή διατήρηση στη ζωή για τήν υποκατάσταση ζωτικών όργάνων ή λειτουργιών. Βεβαίως ή διακοπή τής λειτουργίας, με τó γύρισμα μιás στρόφιγγας ή ενός μοχλού, είναι έξαιρετικά δύσκολη απόφαση, ενώ σε άλλες εποχές τó τέρμα τής ζωής δέν δημιουργούσε προβλήματα διότι δέν υπήρχαν τά τέτοια μέσα συντηρήσεως τής ζωής και τά όρια μεταξύ ζωής και θανάτου έτίθεντο σαφέστερα. Ένώ τώρα, τά όρια έγιναν περισσότερο δυσδιάκριτα και περίπλοκα και γίνεται λόγος και για δνó ξεχωριστά είδη θανάτου α) του αναπνευστικού - κυκλοφοριακού (του άλλοτε «φυσιολογικού») και β) του έγκεφαλικού - νευρολογικού (διανοητικού).

3. Η έ κ ο ύ σ ι α, με τήν λήψη θανατηφόρας δόσεως μιás κάποιας ουσίας από κάποιον που επιθυμεί να θέσει τέρμα στη ζωή του ή τή χορήγησή της σε κάποιον που τή ζητεί σαν είδος «βοήθειας», μιá πράξη δηλαδή αυτοκτονίας του αιτούντος.

4. Η ά κ ο ύ σ ι α ε ϋ θ α ν α σ ί α, ή όποία είναι ένας φόνος από οίκο, από συγγενή ή φίλο άλλα και από

γιατρό, για να «τεθεί τέρμα στο μαρτύριο» κάποιου που υποφέρει ή έχει καταντήσει «φυτό», χωρίς διαφαινομένη έλπίδα άποκαταστάσεως.

5. Η ε ϋ γ ο ν ι κ ή, σε παιδιά που θα γεννηθούν με áτελειες ή άναπηρίες π.χ. με μογγολοειδή ιδιοτία ή δυσπλασίες που θα όδηγούσαν σε μιá δυστυχισμένη ζωή. Ό Νίτσε είχε υποστηρίξει τήν «εϋγονική εϋθανασία, δηλαδή τήν άποψη κατά τήν όποία θα πρέπει να θανατώνονται τά παράσιτα τής κοινωνίας, οί άνθρωποι που φυτοζωούν, έχοντας χάσει τó αίσθημα του μέλλοντος».

6. Η κ ο ι ν ω ν ι κ ή ε ϋ θ α ν α σ ί α, παράδειγμα τής όποίας προσφέρει ή τακτική των Ναζι με τις 70.000 θανατώσεις άναπήρων άτόμων.

7. Η ε ϋ θ α ν α σ ί α δ ι á τ η ς μ η ά ν α ν ή ψ ε ω ς, σύμφωνα με τήν όποία ό «ένδιαφερόμενος» υπογράφει στο ιστορικό τής άσθενείας του ότι σε περίπτωση κατά τήν όποία περιέλθει σε κατάσταση τέτοια που ή επάνοδος στη ζωή θα ήταν εκείνη ενός «φυτού», ή σε περίπτωση που προσβληθεί από κάποια άνίατη άρρώστεια, δέν επιθυμεί τήν δια τεχνικών μέσων «άσκοση» παράταση τής ζωής του.

8. Ε ϋ θ α ν α σ ί α γ ι á ψ υ χ ο λ ο γ ι κ ο ύ ς λ ó γ ο υ ς, όπως, για παράδειγμα, ή περίπτωση τής μάνας των 50 ετών που «άλεψε» τó μυαλό της, όταν έχασε σε τροχαίο δυστύχημα τά δυό άγόρια της, 23 και 19 ετών, και παρακαλούσε τους γιατρούς να τής κάνουν μιá ένωση για να μη δει τά παιδιά της στον τάφο.

9. Ε ϋ θ α ν α σ ί α τ ο υ τ ύ π ο υ Living Will, όπως αυτή εκφράζεται στην Όλλανδία και στην Άγγλία, σύμφωνα με τήν όποία, τά μέλη τής «Έταιρείας Έθελοντικής Εϋθανασίας» («Κοινότητα για τήν Εϋθανασία ή Ξέοδος» για τήν Άγγλία «Κοινότητα για τόν άνώδυνο θάνατο» για τή Γερμανία), με τήν υπογραφή τους ένόπιον μαρτύρων, υπό τις προϋποθέσεις και τους όρους που διαλαμβάνονται στο σχετικό έγγραφο, εκχωρούν τó δικαίωμα να διακοπεί ή θεραπεία και μέσω αυτής ή δια-

τήρηση μιᾶς ζωῆς ὅπως αὐτὴ ἢ ὁποῖα διαλαμβάνεται στὸ ἔγγραφο (ἕνας τίτος ἐκούσιας μὲ ἐκ τῶν προτέρων λαμβανομένη ἀπόφαση ἀλλὰ καὶ παθητικῆς μὲ συγκεκομημένες προϋποθέσεις).

Ἀναφέρεται ὅτι στὸ Ἄμστερνταμ 11 ἀσθενεῖς μὲ AIDS «αὐτοκτόνησαν βοηθούμενοι ἀπὸ ἰατρικὸ προσωπικὸ» καὶ ὅτι «διακεκομημένοι Βρετανοὶ γιατροὶ ὑπέγραψαν ἐπιστολὴ μὲ τὴν ὁποῖα ζητοῦσαν τὴν νομιμοποίηση τῆς πράξης τῆς εὐθανασίας γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς τοῦ AIDS» («Ἐλευθεροτυπία», 5.7.88).

10. Ἰ π ἄ ρ χ ε ι κ α ι ἡ ε ὑ θ α ν α σ ί α μὲ καταπράυνση τῶν πόνων, ἀνακούφιση ἀπὸ τὰ ἐνοχλήματα, ὑποβοήθησι σὲ καλύτερον ἀνοχῆ τῶν ταλαιπωριῶν καὶ ψυχολογικῆ ἢ πνευματικῆς προετοιμασίας, γιὰ τὴν «ἔξοδο» ἀπὸ τὴ ζωὴ αὐτῆ. Αὐτὴ ἀποτελεῖ ἕνα ἄλλο εἶδος «εὐθανασίας» στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀρρώστου, σὲ ἄλλες σφαῖρες, μὲ τὴν ἀποδοχὴ τῆς ἰδέας τοῦ θανάτου ὡς στοιχείου ὀρμιάσεως τοῦ ἀνθρώπου, σὲ μιὰ πορεία γιὰ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ τελείωση.

ΑΠΟΨΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΕΙΣ

Ἡ Ψ α ρ ο ῦ δ α - Μ π ε ν ἄ κ η, Καθηγήτρια τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου, σαφῶς διατυπώνει ὅτι «ἡ μὲ θετικὴ πράξι εὐθανασία (ἐνεργητικὴ, κατέβασμα διακόπτη) εἶναι πράξι ἀνθρωποκτονίας». Ἐνῶ γιὰ τὴν εὐθανασία μὲ ἀρνητικὴ πράξι (δηλαδὴ νὰ μὴ χορηγηθεῖ στὸν ἀσθενὴ κάποια πρόσθετη βοήθεια γιὰ νὰ συντηρηθεῖ), ἐκεῖ «τὸ πρᾶγμα στασιάζεται». Καὶ «τίθεται τὸ θέμα κατὰ πόσο ὑπάρχει νομικὴ ὑποχρέωσι τοῦ γιατροῦ νὰ προσφέρει αὐτὴ τὴν πρόσθετη ἰατρικὴ ὑπηρεσία, προκειμένου νὰ συντηρηθεῖ γιὰ κάποιο ἀκόμη χρονικὸ διάστημα τὴ ζωὴ πού βρῆσκειται στὸ στάδιο αὐτό».

Ἐπ' αὐτοῦ, κατὰ τὸν Εἰσαγγελέα Κ α ρ ἄ μ π ε λ α, τὸ δικαίωμα στὴ ζωὴ νομιμοποιεῖ καὶ τὴ «δυσθανασία», τῇ ἀπαιτήσῃ δηλαδὴ τοῦ πάσχοντος νὰ λι-

φθοῦν καὶ ἐξαιρετικὲς φροντίδες, ἐφ' ὅσον αὐτὸ εἶναι δυνατό, γιὰ νὰ παραταθεῖ ἡ ζωὴ ἔστω καὶ γιὰ λίγο. Ἐπίσης, καὶ τὴν «ὀρθοθανασία», τὴν ἀπαιτήσι δηλαδὴ τοῦ πάσχοντος νὰ μὴ ληφθοῦν ἐξαιρετικὲς φροντίδες πού θὰ ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα μόνον τὴν παράτασι γιὰ λίγο τῆς ζωῆς του.

Ὁ Δημοσιολόγος Π. Φ ω τ έ α ς διερωτᾶται «πόσο στενὴ ἢ πόσο εὐρεία εἶναι ἡ ἔννοια τῆς εὐθανασίας; Εἶναι ἀπλῶς ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν ἐπιθανάτια ἀγωνία ἢ ἀνακίπτει ἀπὸ τὴ στιγμὴ τῆς τελεσιδικίας διάγνωσις;». «Ἄλλὰ καὶ πόσο μπορεῖ μιὰ διάγνωσι νὰ εἶναι τελεσιδικία;». «Τίθεται ἐπίσης τὸ ζήτημα τῆς ἀπόφασι, τῆς ἐλευθερίας γιὰ νὰ πάρει κανεὶς τὴν κορυφαία ἀπόφασι; Καὶ πόσο σταθερὴ εἶναι αὐτὴ ὅταν λαμβάνεται ὑπὸ τὸ κράτος πόνων καὶ τοῦ κλίματος τῆς ἀσθένειας;». Καὶ πολὺ εὐστοχα θυμίζει τὸν μῦθο τοῦ Αἰσώπου μὲ τὸν ἀνήμπορο ἐκεῖνο γέρο πού φορτωμένος ξύλα, καλοῦσε τὸν θάνατο νὰ τὸν λυτρῶσει ἀπὸ τοὺς πόνους του. Καὶ ὅταν αὐτὸς παρουσιάσθηκε... τοῦ ἐξηγοῦσε ὅτι λάθος κατάλαβε, ὅτι δὲν τὸν φώναξε γιὰ νὰ τοῦ πάρει τὴ ζωὴ ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸν βοηθήσει νὰ μεταφέρουν μαζί τὰ ξύλα.

Ὁ Καθηγητὴς τῆς Ἱατροδικαστικῆς καὶ Τοξικολογίας, Ἄ ν τ. Κ ο υ τ σ ε λ ί ν η ς ὑπογραμμίζει ὅτι «ἡ ἐπίμονη καὶ σπουδαία ἀπαιτήσι τοῦ πάσχοντος, πού ἀπαιτεῖ ὁ νόμος, γιὰ τὴν «ἀνθρωποκτονία ἐξ οἴκτου» (ἄρθρο 300 τοῦ Ποινικοῦ Κώδικα) εἶναι γιὰ τὸν γιατροῦ ἔννοιες ἀνοιχτὲς γιὰ συζήτησι, ἀφοῦ γνωρίζει καλὰ καὶ ζεῖ καθημερινὰ ὅτι ἐξοικείωσι τοῦ ἀρρώστου μὲ τὸν θάνατο σὲ τέτοιον βαθμὸ ὥστε νὰ τὸν ἐπιζητεῖ, δὲν ὑπάρχει. Ὁ ἀρρώστος, καὶ μέσα στὸν πιὸ ἀνυπόφορο πόνο του, πάντα ἐλπίζει».

«Ἡ ἔννοια τοῦ ἀνιάτου δὲν στοιχειοθετεῖ δίκαιο γιὰ τὸν γιατροῦ, ὥστε νὰ ἐγκαταλείψει τὴν προσπάθειές του». Ἄλλωστε εἶναι μιὰ ἔννοια τόσο εὐρεία. «Ὅτε ἐπίσης καὶ ἐκεῖνη τῆς σοβαρῆς σωματικῆς ἀναπηρίας, ἀφοῦ ἀκόμη καὶ ἡ μόνιμη καὶ σὲ ποσοστὸ 100% ἀναπηρία ἔχει τὴ θέση τῆς στὴ ζωὴ». «Τέλος ὁ οἶκτος γιὰ τὸν πάσχοντα, εἶναι κίνητρο γιὰ τὸν για-

τρό, για τη θεραπευτική του προσπάθεια και αφετηρία για, τὸν ἀγώνα ἐναντίον τῆς ἀρρώστιας καὶ τοῦ θανάτου, ἐπειδὴ ὁ γιατρός, ὡς τὸ τέλος πρέπει νὰ παραμένει ἀτάλαντευτα πιστὸς στὸν ὄγκο του» (ὁ ὁποῖος ἐπιτάσσει: «οὐ δώσω φάρμακον οὐδὲν αἰτηθεὶς θανάσιμον»).

Ἡ Μ α ρ α γ κ ο π ο ὐ λ ο υ - Γ ι ω τ ο π ο ὐ λ ο υ, Καθηγήτρια Ἑγκληματολογίας, δέχεται τὴν εὐθανασία «στὴν περίπτωση κατὰ τὴν ὁποία ὁ ἀρρωστος βρίσκεται σὲ κατάσταση τέτοια ὥστε νὰ μὴ μπορεῖ νὰ πάρει ὁ ἴδιος καμιά ἀπόφαση γιὰ τὸν ἑαυτό του». Καί, ἐννοεῖ τὴν περίπτωση ἐκεῖνη πού «ὁ ἀρρωστος ἔχει γίνει φυτὸ, χωρὶς ἐπιπλοὰ ἐπιαναφορᾶς». Στὴν περίπτωση αὐτὴ νομίζει, ὅτι ἂν οἱ συγγενεῖς συμφωνοῦν, ὁ γιατρός μπορεῖ νὰ παύσει νὰ κρατᾷ τὸν ἀρρωστο αὐτὸν τεχνητὰ στὴ ζωὴ». Ἄλλη περίπτωση θεωρεῖ ἐκεῖνη πού «κάποιος πάσχει καταδικαστικά, ὑποφέρει πολὺ, ἀλλὰ εἶναι σὲ θέση νὰ δώσει ὁ ἴδιος ὁδηγίες στὸ γιατρό του». Σ' αὐτὴν τὴν περίπτωση νομίζει ὅτι «ὁ ἀρρωστος ἔχει δικαίωμα νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸ γιατρό του νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὸ μαρτύριο καὶ ὁ γιατρός νὰ τὸν ὑπακούσῃ, χωρὶς νὰ εἶναι ἡ πράξη του ποινικὸ ἀδίκημα». Ἐπίσης, συνεχίζει, «ὑπάρχει καὶ ἡ περίπτωση ὅπου μόνος του κανεὶς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ δώσει τέλος στὴ ζωὴ του ὅταν πιστεῦναι ὅτι ἀρχίζει νὰ καταρρέει καὶ νὰ γίνεται βάρος στὸς δικούς του καὶ στὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτό. Τὸ νὰ θέσει ὁ ἀρρωστος αὐτὸς τέρμα στὴ ζωὴ του εἶναι καθῆκον τόσο ἀπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ του ὅσο καὶ ἀπέναντι τῶν τρίτων». Καὶ προσθέτει: «Ἐγὼ τουλάχιστον, γιὰ τὸν ἑαυτό μου, πιστεύω ὅτι ἔχω τὴν ὑποχρέωση νὰ φερθῶ ἔτσι ἂν ποτὲ αἰσθανθῶ ὅτι καταρρέω». Ἀποδίδει δὲ δικαίω στὸν Μαλρὸ ὁ ὁποῖος ἔλεγε ὅτι «ὁ ἄνθρωπος γεννιέται γιὰ τὸν θάνατο καὶ γιὰ νὰ τὸν παρέχει στὸν ἑαυτόν του ὅταν τὸ ἐπιθυμῆι». Καὶ ἀφοῦ δηλώσει ὅτι σέβεται τὶς ἀπόψεις ὄλων, ὁμολογεῖ: «ἐγὼ ἀπλᾶ δὲν ἔχω κατορθώσει νὰ δώσω ἀπάντηση οὔτε θετικὴ οὔτε ἀρνητικὴ σὲ αὐτὰ τὰ προβλήματα, τῆς μετὰ θάνατον ζωῆς, τῆς ὑπαρξῆς ψυχῆς κλπ».

Ἀπὸ αὐτὸ τὸ τελευταῖο ὁμως ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ἀντιληψὴ τῆς περὶ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀτελής καὶ ὡς μιὰ «γνωστικίστρια» ὅπως αὐτοαποκαλεῖται... «οὐκ οἶδεν ὅτι ἐστὶν ἄνθρωπος» (Ἰπποκράτης), ὁπότε «οὐκ ἐνὶ δυνατὸν εἶδέναι» καὶ πολλὰ ἄλλα. Ἔτσι, ἀπλᾶ, ἐπομένως δέχεται τὴν παθητικὴ εὐθανασία, δέχεται τὴν θανάτωση τοῦ ἀρρωστοῦ ἀπὸ οἶκτο, ζητώντας μάλιστα ἀπὸ τὸν γιατρό νὰ ὑπακούσῃ στὴν ἀπαίτηση τοῦ ἀρρωστοῦ (ἐνεργητικὴ εὐθανασία). Δέχεται καὶ τὴν αὐτοκτονία τοῦ ἀνθρώπου, γενικά, ὅταν αὐτὸς αἰσθανθεῖ «ὅτι ἀρχισε νὰ καταρρέει καὶ γίνεται βάρος στὸς δικούς του ἢ σὲ τρίτους» (ἐκούσια εὐθανασία, αὐτοκτονία), καὶ θεωρεῖ ὅτι ἔχει τὴν ὑποχρέωση νὰ κάνει καὶ ἡ ἴδια τὸ αὐτὸ ὅταν αἰσθανθεῖ ὅτι ἀρχίζει νὰ καταρρέει. Ἀσπάζεται δὲ τὶς ἀπόψεις τοῦ Μαλρὸ ὅτι ὁ ἄνθρωπος γεννιέται γιὰ τὸν θάνατο καὶ γιὰ νὰ αὐτοκτονεῖ ὅταν τὸ ἐπιθυμῆι.

Ὁ Γ. Κ α θ β α δ ί α ς, Καθηγητῆς Κοινωνιολογίας, αἰτιολογώντας τὴν κάθε θέση του ἐπὶ τῶν συγκεκριμένων περιστάσεων, διατυπώνει ὅτι «ἡ εὐθανασία μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ δικαίωμα τοῦ ἀσθενούς. Ὅμως γιὰ νὰ ἐξυπηρετηθεῖ αὐτὸ τὸ δικαίωμα θὰ ἔπρεπε νὰ συντρέχουν οἱ ἐξῆς ὅροι: Βεβαιότητα α) γιὰ τὴν ἀναπόφευκτη ἔκβαση, β) γιὰ τὴν καθαρότητα τῆς ἀπόφασης τοῦ ἀσθενούς νὰ ζητήσῃ τὴν εὐθανασία καί, γ) ὅτι ἡ ἰατρικὴ γνωμάτευση περὶ τοῦ τέλους δὲν ἔχει ἐπηρεασθεῖ ἀπὸ ἐξωτερικούς παράγοντες, κάποτε, δυστυχῶς, καὶ συμφεροντολογικούς» καὶ συνεχίζει:

«Ὅταν ὁ ἀσθενὴς εἶναι παιδί ἢ δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ πάρει μιὰ τέτοια ἀπόφαση καὶ τὸ θέμα μετατοπίζεται στὸ περιβάλλον, τὰ πράγματα γίνονται πολυπλοκότερα. Ἐἴτε διότι εἶναι δυνατὸν τὸ περιβάλλον νὰ πάρει μιὰ ἀπόφαση πού ὁ ἴδιος ὁ ἀσθενὴς δὲν θὰ ἠθέλε, εἴτε διότι τὸ περιβάλλον θὰ μπορούσε νὰ κινηθεῖ ἀπὸ ταπεινά συμφέροντα». Ἐπὶ πλέον ἡ ἀπολυτότητα τῆς ἀλήθειας μιᾶς ἰατρικῆς γνωμάτευσης δὲν εἶναι ἀσφαλής, ... καὶ ὁ ἀσθενὴς μπορεῖ νὰ βελτιωθεῖ ἢ νὰ ἀνακαλυφθοῦν νέα μέσα θεραπείας». Καὶ

όσολούθως τονίζει και «τη διάσταση του προβλήματος που συνδέεται με τις ηθικές, μεταφυσικές και θρησκευτικές πεποιθήσεις των ανθρώπων» για να καταλήξει στο ερώτημα: «έχει κανείς το δικαίωμα να δίνει ένα τέλος σε μια ζωή».

Ο Φ. Κ ο υ β ε λ η ς, Πρόεδρος του Δ.Σ.Α. υπήρξε απόλυτα σαφής και συνοπτικός όταν είπε: «Είμαι αντίθετος στη θεσμοθέτηση της εθανασίας. Θεωρώ δὲ ὅτι ἡ ἀντίθεσή μου αὐτὴ ἐνισχύεται ἀπὸ τὴ γενικὴ παραδοχὴ ὅτι ἡ ἐπιστήμη συνεχῶς καὶ ραγδαία ἐξελίσσεται, ὥστε νὰ μὴ μποροῦμε νὰ ποῦμε σὲ καμιά περίπτωση ὅτι ἕνας ἄνθρωπος εἶναι ὀριστικὰ καὶ χωρὶς ἐλπίδα καταδικασμένος». «Κανένας δὲν δικαιῶται νὰ προωθεῖ διαδικασίες εθανασίας, ὅταν ἡ ἐπιστήμη ἀπὸ τὴ μιὰ στιγμὴ στὴν ἄλλη μπορεῖ νὰ συμβάλει γιὰ τὴ ζωὴ κάθε ἀνθρώπου».

Ἡ ψυχολόγος - ψυχοθεραπεύτρια Μ. Κ ρ α σ σ ἄ, ὑποστηρίζει ὅτι καὶ «ὄσοι ἀκόμη τοποθετοῦνται ὑπὲρ τῆς εθανασίας, ἀναγνωρίζουν ὅτι «ἡ σημερινὴ ποινικοποίηση ἀποτελεῖ φρένο σὲ μιὰ ἀδιευκρίνιστη κατάσταση». Διότι «δὲν ξέρουμε πὺ τελειώνει ἡ εθανασία καὶ πὺ ἀρχίζει τὸ ψυχρὸ ἐγκλημα».

Ο ΟΡΚΟΣ ΤΟΥ ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ

Ο ὄρκος αὐτὸς θεωρεῖται ἀναχρονιστικὸς ἀπὸ μερικούς, διότι τότε πὺ ἐγινε δὲν ὑπῆρχαν τὰ μέσα τεχνητῆς ἐπιμηκύνσεως ἢ παρατάσεως τῶν ὁρίων τῆς ζωῆς καὶ τὰ ὄρια τοῦ «φυσιολογικοῦ θανάτου» διεγράφοντο σαφῶς. Ζητεῖται δὲ... νὰ ἀλλάξει ὥστε νὰ ἐναρμονισθεῖ πρὸς τὴν τεχνολογία πὺ ἔχουμε σήμερα μετὴν ὅποια μποροῦμε νὰ συντηρήσουμε ἕνα ἄνθρωπο «φυτό», ἀγνοώντας ἢ παραθεωρώντας ὅτι ἀκριβῶς ἡ πληρότητα καὶ ἡ τελειότητα τοῦ ὄρκου αὐτοῦ τὸν κατέστησε παγκοσμίως ἀποδεκτὸ ἐπὶ δύο καὶ πλέον χιλιετίδες, ὄντας συγχρόνως ἕνας ὕμνος σεβασμοῦ πρὸς τὶς ἠθικὲς ἀξίες καὶ τὶς ἀπαρασάλευτες ἀξίες τῆς ζωῆς, ἀνὰ τοὺς αἰῶνες.

Ο Καθηγητὴς Σ π. Δ ο ξ ι ἄ δ η ς δέχεται τὴν εθανασία ὑπὸ ὀρισμένους αὐ-

στηρὰ καθορισμένες προϋποθέσεις. Μιὰ τέτοια περίπτωση εἶναι ἐκείνη πὺ ἀφορᾶ στὰ νεογέννητα πὺ πάσχουν ἀπὸ μογγολοειδῆ ἰδιωτία, αὐτὸ πὺ σήμερα λέμε «σύνδρομο Ντάουν», τὸ ὅποιο συνεπάγεται μεγάλη νοητικὴ καθυστέρηση διὰ βίου. Ἐπειδὴ δὲ τὰ παιδιὰ αὐτὰ παρουσιάζουν καὶ βαρεῖες ἀνωμαλίες ἐσωτερικῶν ὀργάνων — τῆς καρδιάς, τοῦ στομάχου, τοῦ ἐντερικοῦ σωλήνα — γιὰ νὰ ἐπιζήσουν πρέπει νὰ ὑποβληθοῦν σὲ ἐπανελημένες καὶ ταιλαιωρητικὲς χειρουργικὲς ἐπεμβάσεις. Θεωρεῖται λοιπὸν καὶ ἀπὸ τὸν Δοξιάδη δικαιολογημένος ὁ γιατρὸς ἐκεῖνος ὁ ὅποιος δὲν ἐκάλεσε χειρουργὸ γιὰ ἕνα τέτοιο παιδί τὸ ὅποιο, μὴ χειρουργούμενο εἶναι καταδικασμένο νὰ πεθάνει (εὐθανασία διὰ παραλείψεως) καὶ ἐδήλωσε ὅτι σὲ ἀνάλογη περίπτωση θὰ ἔκανε καὶ αὐτὸς τὸ ἴδιο. Ὅσον ἀφορᾶ στὸν ὄρκο τοῦ Ἰπποκράτους, διέτυπωσε τὴν ἀποψη ὅτι «οἱ ὄρκοι ἀλλάζουν μετὴ τὶς περιστάσεις καὶ μιὰ ἀπ' αὐτῆς εἶναι ὅτι τότε πὺ διατυπώθηκε δὲν ὑπῆρχε ἡ δυνατότητα διατηρήσεως τεχνητὰ στὴ ζωὴ, ἐνὼ τώρα αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ πρόβλημα».

Ο Ἄ λ ε ξ ἄ ν τ ε ρ Μ ι ν κ ὀ φ σ κ ι, Καθηγητὴς τῆς νεογνολογίας, ὑποστηρίζει ὅτι «γιὰ περιπτώσεις καθυστερημένων παιδιῶν ἢ ψήφιση ἑνὸς νόμου πὺ θὰ ἐπιτρέψει τὴν εθανασία θὰ ἦταν τελείως παράλογη ὑπόθεση, διότι τὸ θέμα αὐτὸ δὲν εἶναι ὑπόθεση νόμου ἀλλὰ τοῦ γιατροῦ, καὶ πρέπει νὰ παραμεῖνει ὁ μόνος κριτὴς. Τὰ καθυστερημένα παιδιὰ διαφέρουν πολὺ μεταξύ τους. Τὸ παιδί πὺ πάσχει ἀπὸ μογγολισμό, ἂν μεγαλώσει στὸ σπῆτι τοῦ ἀπὸ γονεῖς μετὴ ἠθικὴ καὶ ψυχικὴ δύναμη, μπορεῖ νὰ γίνεῖ ἕνα εὐτυχημένο παιδί. Καὶ ὑπάρχουν στὸν κόσμον πολλές οἰκογένειες πὺ κάνουν ἀκριβῶς αὐτό. Εἶναι ἕνα παιδί τρυφερὸ καὶ μπορεῖ νὰ γίνεῖ ἕνα παιδί αὐτόνομο, ἱκανὸ γιὰ χειρωνακτικὲς ἐργασίες. Μιὰ κοινωνία, ὅποια κι' ἂν εἶναι αὐτή, δὲν ἔχει προορισμὸ νὰ σκοτώνει τοὺς καθυστερημένους τῆς. Καί, συνεχίζει, ἐπιμένω πολὺ σ' αὐτὸ τὸ σημείο, ἐγὼ ὁ ἴδιος πὺ ἐφαρμόζω ὅταν χρειάζεται, στὶς πρώτες ἡμέρες τῆς ζωῆς, ἕνα εἶδος παθητικῆς εθανασίας, ἀποφεύγοντας νὰ ἐπαναφέρω στὴ ζωὴ μετὴν

τὸ τρόπο παιδιὰ πὺν δὲν εἶναι βιώσιμα, παιδιὰ φυτὰ». (Καὶ θεωρεῖ ὡς «μὴ βιώσιμα» τὰ παιδιὰ πὺν ἔχουν ὑποστῆ σοβαρὰ ἐγκεφαλικά ἀτυχήματα καὶ ὁ ἐγκέφαλός τους ἔχει γεμίσει αἷμα, δὲν μποροῦν νὰ ζήσουν πολὺ καιρό, εἶναι ἐντελῶς ἀνίκανα καὶ χωρὶς νὰ ἀντιδροῦν καθόλου). «Ἀντίθετα, προσθέτει, δὲν θὰ μοῦ περνοῦσε ποτὲ ἀπὸ τὸ μυαλό νὰ «σκοτώσω» ἐκεῖνα πὺν ἔχουν φτάσει σὲ κάποια ἡλικία. Ὅταν ἀρχίσεις νὰ κάνεις κάτι τέτοιο ὀδηγεῖσαι κατευθειαν πρὸς τὸν Ναζισμό». Καὶ ἐρωτᾷ: «Γιατὶ τότε νὰ μὴ σκοτώνεις καὶ τὰ θύματα τῶν τροχαίων ἀτυχημάτων; Ἐπὶ νὰ μὴ προχωρήσεις καὶ στὴν ἐκτέλεση τῶν «ὑπερηλίκων»; Καὶ τονίζει: «Εἶναι ἐξαιρετικά ἐπικίνδυνο νὰ θεσμοθετεῖς τὸν προκαλούμενο θάνατο, παρὰ τὸ ὅτι μπορεῖς πολλὰς φορὲς νὰ σκέπτεσαι ὅτι κάποιος εἶναι καλύτερα νὰ μὴν ἐπιζῆ...». «Ἀκόμη καὶ τὸ νὰ ζητᾷς τὴ γνώμη τῶν περὶ τὸν ἀσθενῆ, εἶναι σὰν νὰ ζητᾷς συνενόχους σὲ κάτι πὺν μοιάζει μὲ ἓνα εἶδος ἐκτέλεσης».

Ὁ Πάπας Ἰωάννης - Παῦλος, ἀπευθυνόμενος στοὺς συνέδρους ἐνὸς Εὐρωπαϊκοῦ Συμποσίου Προγενετικῆς ἐτόνισε ὅτι: «Ἡ ζωὴ εἶναι θεῖο δῶρο καὶ ἀναφαίρετο δικαίωμα καὶ κανεὶς, γιὰ κανένα λόγο, δὲν μπορεῖ νὰ τὴ σταματήσει. Κανεὶς δὲν ἔχει τὸ «κοπυράιτ» σ' ἓνα ὑγιὲς παιδί καὶ καταδικάζει «τὴ διακοπὴ μιᾶς ἀθάνατης ζωῆς ὅταν αὐτὴ δὲν εἶναι τέλεια καὶ ἀπόλυτα ὑγιής»... καὶ κατέληξε μὲ τὸ ὅτι: «πρέπει νὰ ξεκαθαρισθεῖ πλήρως ὅτι κάθε ζωὴ εἶναι ἱερὴ καὶ ἡ πιθανότητα μιᾶς δυσμορφίας δὲν μπορεῖ νὰ καταδικάσει ἓνα μωρὸ σὲ θάνατο, ἀκόμη κι' ὅταν οἱ ἴδιοι οἱ γονεῖς εἶναι ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὸ γκρέμισμα τῶν προσδοκιῶν τους καὶ ζητοῦν τὴν εὐθανασία». Οἱ Καθολικοὶ γενικά ὑποστηρίζουν ὅτι οἱ αὐστηροὶ νόμοι κατὰ τῆς εὐθανασίας πρέπει νὰ παραμείνουν γιὰ νὰ ἀποτελοῦν φρένο ἐναντία στις καταχρήσεις.

Κατὰ τὸν Καθηγητὴ τῆς Θεολογίας Ν. Μητσόπουλο «ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξη πλευρὰ, ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀνήκει εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἡ εὐθανασία εἶναι φόνος. Ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι δῶρον τὸ ὁποῖον ἐδόθη ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ

ὁ ἀνθρώπος δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τερματίσει τὴν ζωὴ του, διότι αὐτὴ κατ' οὐσίαν ἀνήκει εἰς τὸν Θεόν». «Ἄλλο εἶναι ἡ συντόμευση τῆς ζωῆς καὶ ἄλλο ἡ παράταση αὐτῆς... «Ἡ εὐγονικὴ, ἡ κοινωνικὴ εὐθανασία δηλαδὴ ἡ θανάτωση διανοητικῶς καθυστερημένων, ἀνιάτως σωματικῶς πασχόντων καὶ ἀναπήρων, συνιστᾷ φόνον». «Ἡ θανάτωση ἐμβρύων περὶ τῶν ὁποίων προβλέπεται ὅτι θὰ γεννηθοῦν ψυχικῶς ἢ σωματικῶς ἀσθενῆ ἢ ἀνάπηρα, συνιστᾷ ἐπίσης φόνον». «Ἡ ἐνεργητικὴ εὐθανασία, δηλαδὴ ἡ ἄμεση θανάτωση, εἶναι φόνος καὶ ἀντίκειται στὴ θεῖα ἐντολή, «οὐ φρονεῖσεις». Καὶ ἡ παθητικὴ εὐθανασία σημαίνει ἔμμεση θανάτωση ζῶντος ἀνθρώπου».

Ὁ Ὀλλανδικὸς Ἰατρικὸς Σύλλογος ἐξέθεσε τίς ἀπόψεις του καὶ τὴν ἀντίθεσή του σ' ὅποι-αδήποτε μορφή ἐνεργητικῆς εὐθανασίας, χωρὶς νὰ ἀποκλείει τὴν παθητικὴ. Ὅμως, γιὰ λόγους ἀσφαλείας, ζήτησε στὸ πιστοποιητικὸ θανάτου νὰ ἀναφέρεται ρητὰ ὡς αἰτία θανάτου «ἡ εὐθανασία», ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ ἀσκειταὶ δικαστικὸς ἔλεγχος.

Πρόσφατα, οἱ ἔκπρόσωποι τῶν ἰατρικῶν συλλόγων ἀπ' ὅλες τίς χώρες τῆς Ε.Ο.Κ. ψήφισαν ὁμόφωνα ἓνα κοινὸ κείμενο ἐπαγγελματικῆς δεοντολογίας μὲ τὸν τίτλο «Εὐρωπαϊκὸς Ὁδηγὸς Ἰατρικῆς Ἡθικῆς» τὸ ὁποῖο περιλαμβάνει καὶ τὰ ὑπὸ τὸν τίτλο: «Βοήθεια στὸν ἐτοιμοθάνατο»: Νὰ τι ἀναφέρει τὸ σχετικὸ ἄρθρο (χωρὶς καθόλου τὴ λέξη εὐθανασία): «Ἡ ἰατρικὴ σὲ ὅλες τίς περιστάσεις ὑπηρετεῖ τὸν συνεχῆ σεβασμὸ τῆς ζωῆς, τῆς ἠθικῆς αὐτονομίας καὶ τῆς ἐπιλογῆς τοῦ ἀρρώστου. Ὡστόσο, ὁ γιατρός μπορεῖ σὲ περίπτωση ἀθεράπευτης καὶ μοιραίας ἀσθένειας νὰ περιορισθεῖ στὴν ἀπάλυνση τοῦ πόνου, χορηγώντας στὸν ἀρρώστο τίς κατάλληλες θεραπείες καὶ ἐξασφαλίζοντάς του, ὅσο εἶναι δυνατό, τὴν ποιότητα μιᾶς ζωῆς πὺν σβήνει. Εἶναι ἐπιτακτικὸ καθήκον νὰ συνδράμει τὸν ἐτοιμοθάνατο μέχρι τὸ τέλος, ἐνεργώντας μὲ τρόπο πὺν νὰ ἐπιτρέπει στὸν ἀσθενῆ τὴ διατήρηση τῆς ἀξιοπρέπειάς του».

(Σ' αυτά θα μπορούσε να διακρίνει κανείς κάποια άνοχη της παθητικής εϋθανασίας).

Οι απόψεις του Πανελληνίου Ιατρικού Συλλόγου για το θέμα της εϋθανασίας, όπως εκφράσθηκαν σ' απάντησή του στο έρωτηματολόγιο που τέθηκε από το Συμβούλιο της Εϋρώπης, τον Αύγουστο του 1987, συνοψίζονται στα εξής: «Ο Πανελλήνιος Ιατρικός Σύλλογος έχει επανειλημμένα διακηρύξει την αντίθεσή του σ' οποιαδήποτε μορφή πρακτικής της εϋθανασίας (ένεργητικής ή παθητικής, έκούσιας ή άκούσιας) και για οποιοδήποτε λόγο. Η εϋθανασία σέ όλες τις διακρίσεις έχει την αυτήν κοινωνική άπαξία. Η πρακτική της εϋθανασίας είναι δυνατό να οδηγήσει το γιατρό από έγγυητή και θεματοφύλακα της ανθρώπινης ζωής, σέ κριτή του πούδς δικαιούται να ζήσει και κάποτε περισσότερο σέ δήμιο. Γίνεται δεκτό ότι, άναμφισβήτητο δικαίωμα του κάθε ανθρώπου είναι τó να δεχθεί ή ν' άρνηθεί την οποιαδήποτε ιατρική άγωγή. Ούδεις γιατρός είναι δυνατόν ποτέ να προβεί σέ οποιαδήποτε ένεργεια σόν άσθενή του χωρίς την άμεση, έλλογη, πραγματική και προηγού-

μενη συγκατάθεση, μετά από πλήρη και κατανοητή ένήμερωσή του για την κατάσταση της υγείας του. Τό δικαίωμα όμως αυτό του άσθενή, δέν μπορεί να οδηγήσει τó γιατρό του να προβεί σέ πράξεις άφαιρέσης της ζωής του, ή σύντημησης του υπόλοιπου χρόνου του. Η ένσταση συνείδησης του γιατρού άποτελεί άναφαίρετο δικαίωμα του για την παροχή της οποιασδήποτε ιατρικής πράξης σόν οποιοδήποτε. Η παροχή βοήθειας σ' αυτόν που πεθαίνει άποτελεί ιδιαίτερο καθήκον του γιατρού. Η βοήθεια του γιατρού πρέπει να παρέχεται πάντοτε μ' εϋσύλαχία και σεβασμό στην προσωπικότητα του άσθενή, για την άνακούφισή του κατά την τελειωτική άσθένειά του».

* * *

Τό θέμα είναι τεράστιο και θα χρειασθεί να επανέλθουμε, άν μη τι άλλο, μέ προβλήματα εϋθανασίας στην πράξη από την καθημερινή άσκηση της ιατρικής.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Β. ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ

Καρδιολόγος — Παθολόγος
Έπίκουρος Καθηγητής Ιατρικής

Σ Α Λ Π Ι Ζ Ε Ι Σ

Στά πενήντα χρόνια
της «Χριστιανικής
Ένώσεως Έπιστημόνων».

Βαριά και σταθερά τὰ θήματά σου,
πενήντα χρόνια ένάντια στή σκλαβιά.
Ψυχές σ' ακολουθοϋν στό πέρασμά σου,
καθώς τριγύρω σπάνε τὰ δεσμά.

Σαλπίζεις και τὰ κάστρα τὰ γκρεμίζουν,
βόμβες όπου χτυποϋν τó πλανερó
και φώς γλαυκό και ρόδινο σκορπίζουν,
στά μάτια, στίς ψυχές κάθε πουρνό.

Βαριά και σταθερά τὰ θήματά σου,
πενήντα χρόνια ένάντια στή σκλαβιά,
γι' άγώνες προχωράς ξανά μπροστά σου,
μέ τ' όραμα που κλείνεις στην καρδιά.

Α. ΣΤΑΥΡΙΤΗΣ

ΟΙ «ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΕΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΕΩΣ»

«Αντιρρησίες συνειδήσεως» αποκαλούνται όσοι, για λόγους θρησκευτικούς, ιδεολογικούς, φιλοσοφικούς ή άλλους, ζητούν ν' απαλλαγούν από την υποχρέωση της στρατιωτικής θητείας ή, τουλάχιστον, ν' απαλλαγούν από την υποχρέωση νά φέρουν όπλα, υποχρεούμενοι νά υπηρετήσουν «άνευ όπλων» (άοπλη θητεία) ή, ακόμη, νά υπηρετήσουν όχι σέ στρατιωτικές βοηθητικές υπηρεσίες, αλλά σέ κοινωφελείς οργανισμούς (κοινωνική θητεία).

Τό θέμα έχει μεγάλη σημασία και, τά τελευταία ιδίως χρόνια, πήρε μεγάλη έκταση διεθνώς και, κατά προέκταση, και στην Ελλάδα. Παρουσιάζει πολλές όψεις, ώστε ή έστω και συνοπτική διαπραγμάτευσή του νά συναντά τεράστιες δυσκολίες. Καί πρώτα-πρώτα είναι ή νομική πλευρά του θέματος, πού συμπλέκεται μέ συνταγματικές διατάξεις, μέ ειδικούς ή γενικούς νόμους και μέ διεθνείς, ένδεχομένως, δεσμεύσεις τής χώρας μας. Είναι και οί έθνικοί λόγοι, πού συνδέονται μέ την ανάγκη τής άμυντικής έτοιμότητας τής Ελλάδος, πού παρουσιάζει — όπως εύκολα καταλαβαίνει κανείς — σοβαρές ιδιαιτερότητες. Καί είναι και οί κοινωνικοί λόγοι, κυρίως λόγοι ισότητας υποχρεώσεων τών πολιτών, ώστε νά μη επιβαρύνονται οί στρατεύσιμοι από την άπαλλαγή μικρού ή μεγάλου μέρους τών καλουμένων νά υπηρετήσουν.

★

Η νομική πλευρά του θέματος δέν είναι δυνατή χωρίς την παράθεση: α) Τών συναφών διατάξεων του Ισχύοντος Συντάγματος. β) Τής σχετικής νομοθεσίας. γ) Τών διεθνών δεσμεύσεων

τής χώρας μας:

Παρακάτω, και άφου έξαντληθεί ή εξέταση του Ισχύοντος δικαίου (de lege lata), θά εξετάσουμε και τό περιεχόμενο προωθημένου νομοσχεδίου, πού κατετέθη στή Βουλή αλλά δέν προωθήθη πρós συζήτηση, αλλά πού καταδεικνύει, μέ τις διατάξεις του και την εισηγητική του έκθεση, τις νομοθετικές επί του θέματος άπόψεις τής κυβερνήσεως (de lege ferenda) (1).

(1) Η νομική βιβλιογραφία γύρω από τό θέμα είναι τεράστια. Χωρίς νά θεωρηθεί ότι ή παράθεση πού επιχειρούμε είναι έξαντλητική, όσοι επιθυμούν νά έμβαθύνουν στο θέμα μπορούν νά έχουν υπόψη τους τά κατωτέρω γενικά συγγράμματα και τις ειδικές μονογραφίες: Ν. Ν. Σ α ρ ι π ό λ ο υ: «Σύστημα του Συνταγματικού Δικαίου τής Ελλάδος» — Τόμος Γ', δ' έκδοση — Αθήναι, 1923, σελ. 337 και έπομ. Α. Ι. Σ θ ώ λ ο υ — Γ. Κ. Β λ ά χ ο υ: «Τό Σύνταγμα τής Ελλάδος» — Αθήναι 1954 — Μέρος Ι', σελ. 74 και έπομ. Χ ρ ή σ τ ο υ Γ. Σ γ ο υ ρ ί τ σ α: «Συνταγματικόν Δίκαιον — Τόμ. Β', τεύχος β' (τή συνεργασία Κ. Γεωργοπούλου)» — Αθήνα, 1966, σελ. 108 έπομ. Κ ω ν σ τ. Λ. Γ ε ω ρ γ ο π ο ύ λ ο υ: «Ελληνικόν Συνταγματικόν Δίκαιον — Πανεπιστημιακά Παραδόσεις κατά τό Σύνταγμα του 1968 — τεύχος Γ', Αθήνα, 1970. Ά ρ ι σ τ ο θ ο ύ λ ο υ Μ ά ν ε σ η: «Ατομικές Έλευθερίες» — Πανεπιστημιακά Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου — Α' Τόμος — β' έκδοση — Θεσσαλονίκη, 1979, σελ. 253 και έπομ. Ά ν α σ τ α σ ί ο υ Μ α ρ ί ν ο υ: «Η θρησκευτική έλευθερία» — Αθήναι, 1972, σελ. 179 και έπομ. Ν ί κ ο υ Κ. Ά λ ι θ ι ζ ά τ ο υ: «Αντιρρησίες Συνειδήσεως και στρατιωτική θητεία», περιοδικό «Νομικό Βήμα», Φεβρουάριος 1988, σελ. 519-528. Ν ι κ ο λ ά ο υ Γ α ζ η: «Αντιρρησίες συνειδήσεως και λοιποί θητοί», περιοδικό «Οικονομικός Ταχυδρόμος», τεύχος 10/9/1987, σελ. 25-27.

Κι αρχίζοντας από τὸ Σύνταγμα⁽²⁾, θὰ παραθέσουμε ὅλες τὶς ἄμεσες ἢ ἔμμεσες συναφεῖς μὲ τὸ θέμα μας διατάξεις, χωρὶς, στὸ στάδιο αὐτὸ, νὰ λαμβάνουμε θέση στὴν ἐρμηνεία τους.

Κι ἄς ἀρχίσουμε ἀπὸ τὶς διατάξεις ποὺ ἐμφανίζονται ἀπὸ τοὺς ὑποστηρικτὲς τοῦ κινήματος τῶν «ἀντιρρησιῶν συνειδήσεως» ὡς εὐνοϊκὲς γιὰ τὶς ἀπόψεις τους:

Ἄρθρο 2, παράγρ. 2: «Ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ προστασία τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελοῦν τὴν πρωταρχικὴ ὑποχρέωση τῆς Πολιτείας». Ἄρθρ. 5, παράγρ. 1: «Καθένας ἔχει δικαίωμα νὰ ἀναπτύσσει ἀλεύθερα τὴν προσωπικότητά του... ἐφόσον δὲν προσβάλλει τὰ δικαιώματα τῶν ἄλλων καὶ δὲν παραβιάζει τὸ Σύνταγμα καὶ τὰ χρηστὰ ἤθη». Ἄρθρ. 13, παράγρ. 1: «Ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνείδησης εἶναι ἀπαραβίαστη. Ἡ ἀπόλαυση τῶν ἀτομικῶν καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὶς θρησκευτικὲς πεποιθήσεις καθενός». Ἄρθρ. 25, παράγρ. 1: «Τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἀτόμου καὶ ὡς μέλους τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, τελοῦν ὑπὸ τὴν ἐγγύηση τοῦ Κράτους».

Ἄς παραθέσουμε, τώρα, τὰ χωρία τοῦ Συντάγματος ποὺ εὐνοοῦν τὶς θέσεις τῶν ἀντιτιθεμένων πρὸς τὶς ἀπόψεις τῶν «ἀντιρρησιῶν συνειδήσεως»:

Ἄρθρ. 4, παράγρ. 1: «Οἱ Ἕλληνες εἶναι ἴσοι ἐνώπιον τοῦ νόμου». Ἄρθρ. 4, παράγρ. 6: «Κάθε Ἕλληνας ποὺ μπορεῖ νὰ φέρει ὄπλα εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ συντελεῖ στὴν ἀμυνα τῆς πατρίδας, σύμφωνα μὲ τοὺς ὁρισμοὺς τῶν νόμων». Ἄρθρ. 13, παράγρ. 4: «Κα-

νένας δὲν μπορεῖ, ἐξ αἰτίας τῶν θρησκευτικῶν του πεποιθήσεων, νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν ἐκπλήρωση τῶν ὑποχρεώσεων πρὸς τὸ Κράτος ἢ νὰ ἀρνηθεῖ νὰ συμμορφωθεῖ πρὸς τοὺς νόμους». Ἄρθρ. 25, παράγρ. 4: «Τὸ Κράτος δικαιοῦται νὰ ἀξιώνει ἀπὸ ὅλους τοὺς πολῖτες τὴν ἐκπλήρωση τοῦ χρέους τῆς κοινωνικῆς καὶ ἐθνικῆς ἀλληλεγγύης».

Καὶ τώρα ἄς παραθέσουμε τὶς διατάξεις τοῦ ἰσχύοντος δικαίου γύρω ἀπὸ τὸ θέμα τῶν «ἀντιρρησιῶν συνειδήσεως»:

Νόμος 1763/1988 «Στρατολογία τῶν Ἑλλήνων — Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως — τεύχος Α', ἀριθμ. 57 τῆς 24-3-1988:

Ἄρθρο 5, παράγρ. 2: «Ὅσοι λόγῳ τῶν θρησκευτικῶν ἢ ἰδεολογικῶν τους πεποιθήσεων ἀρνοῦνται νὰ φέρουν ὄπλα, ὑποχρεοῦνται νὰ ἐκπληρώσουν πλήρη ἢ μειωμένη ἀοπλη θητεία διπλάσια, κατὰ περίπτωσιν, αὐτῆς ποὺ ὀρίζεται γιὰ τὴν κατηγορία στὴν ὁποία ἀνήκουν, καθὼς καὶ τὴν προβλεπόμενη κάθε φορὰ ἐφεδρική ὑποχρέωση».

★

Ἄς ἐξετάσουμε τώρα, κάπως ἀναλυτικότερα, τί προβλέπει ἡ κειμένη νομοθεσία γιὰ τὸ θέμα μας. Καὶ πρῶτα-πρῶτα, τὸ Σύνταγμα, μὲ δυὸ εἰδικὲς διατάξεις του καὶ μιὰ γενικότερη, συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς χωρὶς ἐξαιρέσεις (ἢ, τουλάχιστον, χωρὶς σοβαρότατους λόγους) ὑποχρεωτικῆς στρατεύσεως. Ἡ γενικὴ διάταξη εἶναι τοῦ ἄρθρου 4, παράγρ. 1: («Οἱ Ἕλληνες εἶναι ἴσοι ἐνώπιον τοῦ νόμου»). Οἱ εἰδικὲς διατάξεις εἶναι τοῦ ἄρθρου 4, παράγρ. 6 («Κάθε Ἕλληνας ποὺ μπορεῖ νὰ φέρει ὄπλα... κλπ.», βλ. παραπάνω) καὶ τοῦ ἄρθρου 13, παράγρ. 4 («Κανένας δὲν μπορεῖ, ἐξαιτίας τῶν θρησκευτικῶν του πεποιθήσεων, νὰ ἀπαλλαγεῖ... κλπ.», βλ. παραπάνω).

Οἱ διατάξεις αὐτές, ἰδίως οἱ δύο εἰδικοῦ περιεχομένου, εἶναι δύσκολο νὰ ὑποστηριχθεῖ ὅτι δὲν ἐπικρατοῦν ἄλλων

(2) Στὸ ἄρθρο αὐτὸ χρησιμοποιοῦμε τὸ κείμενο τοῦ Συντάγματος ὅπως μεταφέρθηκε στὴ δημοτικὴ, σύμφωνα μὲ τὸ Β' Ψήφισμα τῆς 6ης Μαρτίου 1986 τῆς ΣΤ' Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων, ποὺ δημοσιεύτηκε στὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως καὶ εἶναι ἰσότιμο μὲ τὸ πρωτότυπο, ποὺ εἶναι διατυπωμένο στὴν καθαρῆύσσα.

τικές, φιλοσοφικές ή ήθικες πεποιθήσεις που ακολουθεί ο στρατευόμενος (απαράβατα»), θά προτιμούσαμε να μη εκφέρουμε γνώμη, λόγω της λεπτότητας του θέματος, ή γενική μας όμως τοποθέτηση είναι ότι, η ευρεία εφαρμογή των διατάξεων αυτών αντίκειται και στο γράμμα και στο πνεύμα του Ισχύοντος Συντάγματος.

Δέν έχουμε στοιχεία για να εξετάσουμε τους λόγους που η κυβέρνηση δέν προώθησε προς ψήφιση το νομοσχέδιο αυτό. Δήλωσε ένός από τους «άντιρρησίες συνειδήσεως», που καταδικάστηκε για άνυποταξία, του Μιχ. Μαραγκάκη, ότι «τό νομοσχέδιο συνετάγη σέ σύντομο χρονικό διάστημα —τήν εποχή που ό ίδιος πραγματοποιούσε άπεργία πείνας»— και ότι ή σύνταξη και ή κατάθεσή του «είχε ως στόχο να άναπροσανατολίσει την κοινή γνώμη και να επιδείξει καλή πρόθεση τόσο στην Έλλάδα όσο και στην Εύρώπη» (Βλ. έφημερίδα «Η Καθημερινή», 7-12-1988), δέν μπορεί ν' άποτελέσει σοβαρή πηγή, ώστε να τή λάβουμε υπόψη.

Σοβαρή πηγή πληροφοριών πρέπει να θεωρηθούν οί άπόψεις του κυρίως άρμοδίου για τό νομοσχέδιο ύπουργείου Έθνικής Άμύνης. Συγκεκριμένα, σέ δήλωση του τότε ύφυργουγού Άμύνης κ. Όρέστη Παπαστρατή (Νοέμβριος 1988), είπε, μεταξύ άλλων: «Τό τότε θά έρθει τό νομοσχέδιο προς ψήφιση δέν έξαρτάται από έμάς. Τό νομοσχέδιο έχει «φύγει» από τό ύπουργείο Άμύνης και τώρα πλέον είναι θέμα άποκλειστικά του Προέδρου τής Βουλής ή συζήτηση και ψήφισή του». (Βλ. έφημερίδα «Η Καθημερινή», 6-11-1988, σέ έρευνα του κ. Γ. Ι. Άλλαμανή). Τήν ίδια άπάντηση πήραμε από τό ύπουργείο Έθνικής Άμύνης στά μέσα Δεκεμβρίου 1988. Άπό δέ τήν άρμόδια ύπηρεσία τής Βουλής (νομοθετικής έργασίας) πήραμε τήν άπάντηση ότι ή κατάρτιση τής ήμερησίας διατάξεως νομοθετικής έργασίας είναι θέμα του Προέδρου τής Βουλής και του Συμβουλίου των Προέδρων, δηλαδή τής κυβερ-

νητικής πλειοψηφίας. Άλλά, για όσους έχουν και τή στοιχειωδέστερη πείρα πώς άσκειται ή νομοθετική λειτουργία και που άνήκει ή νομοθετική πρωτοβουλία, δέν τους μένει καμιά άμφιβολία ότι ή κυβέρνηση άποφασίζει τή σειρά ψηφίσεως των νομοσχεδίων (και μάλιστα των σημαντικών, όπως τό προκείμενο) και συνεπώς τό θέμα είναι καθαρά κυβερνητικό και πολιτικό. Έν πάση περιπτώσει, ως τά τέλη Ίανουαρίου, τό νομοσχέδιο δέν προωθήθη στην άρμόδια κοινοβουλευτική έπιτροπή.

★

Άς εξετάσουμε τώρα άν, διεθνείς κανόνες —όποιουδήποτε τύπου— δημιουργούν δεσμεύσεις για τή χώρα μας σέ θέματα άνθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδίως δέ για τό θέμα μας, των «άντιρρησιών συνειδήσεως».

Γιά τό θέμα αυτό, γενικότερα, άπασχολούνται όλοι σχεδόν οί συνταγματολόγοι, που άναφέραμε στην ύποσημείωση 1 του άρθρου αυτού. Ίδιαίτερα, όμως, άσχολήθηκαν με τό θέμα οί Ν. Άλιθιζάτος (ένθ' άνωτ., σ. 523-525) και Ν. Γαζής (ένθ' άνωτ., σελ. 26). Εύρύτερα με τό θέμα των άνθρωπίνων δικαιωμάτων από διεθνούς άπόψεως άσχολήθηκε και ό Νικ. Άθ. Άντωνόπουλος σέ πέντε άρθρα του στην έφημερίδα «Εστία» (φύλλα 10, 12, 13, 14 και 15 Δεκεμβρίου 1988).

Διεθνείς όργανισμοί που άπασχολούνται με τά ανθρώπινα δικαιώματα και έπιχειρούν να θεσπισθούν κανόνες από τά έπιμέρους κράτη που να εύθυγραμμίζονται με τίς άπόψεις τους, είναι: Ό Όργανισμός Ηνωμένων Έθνών (ΟΗΕ), οί Ευρωπαϊκές Κοινότητες (ΕΟΚ), τό Συμβούλιο τής Εύρώπης, ή Διεθνής Άμνηστία, και πιθανόν και άλλοι, που μάς διαφεύγουν.

Και πρώτα-πρώτα ή Οικουμενική Διακήρυξη των Άνθρωπίνων Δικαιωμάτων, που έψηφίσθη από τή γενική συνέλευση του ΟΗΕ στις 10 Δεκεμβρίου 1948, διακηρύσει βασικές όρχές για

την προστασία τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, πού πρέπει νά δεσμεύουν ὅλα τὰ κράτη-μέλη τοῦ ΟΗΕ. "Ὅπως, ὁμως, ὀρθῶς παρατηρήθη⁽⁸⁾, ἀπό τὸ κείμενο τῆς Διακηρύξεως προκύπτει ὅτι αὐτὴ ἀποτελεῖ «τὸ κοινὸν ἰδεῶδες πρὸς ἐπίτευξιν» καὶ ὄχι κανόνα δικαίου, ἀμέσως ἐφαρμοστέον. Ἐπιπλέον, ἡ Διακήρυξη αὐτὴ, παρ' ὅλο πού ἀπετέλεσε σταθμὸ στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος, «ἐν τούτοις δὲν παρήγαγε ἄμεσα νομικὰ ἀποτελέσματα. Δὲν προέβλεψε ὄργανα καὶ διαδικασίαν προστασίας τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων εἰς περιπτώσιν παραβίασεως τῶν διατάξεων τῆς»⁽⁹⁾. Πρόκειται δηλαδὴ περὶ κανόνος χωρὶς ὑποχρεωτικὴ ἰσχύ, πού δὲν συνεπάγεται κυρώσεις γιὰ ἐκεῖνον πού τὸν παραβιάζει (lex imperfecta).

Μὲ βάση ὁμως τὴν Οἰκουμένηκὴ Διακήρυξη ψηφίστηκαν νεότερα κείμενα, μερικὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐκυρώθησαν ἀπὸ τὴν χώρα μας νομοθετικῶς, καὶ ἔτσι ἀπέκτησαν ἰσχύ νόμου.

Σὲ ὅ,τι τώρα ἀφορᾷ τὶς Εὐρωπαϊκὲς Κοινότητες (ΕΟΚ), σχετικὴ πρωτοβουλία ἀνέλαβε τὸ Εὐρωπαϊκὸ Κοινοβούλιο, τὸ σημαντικότερο ψήφισμα τοῦ ὁποῖου υἱοθετήθη τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1983, μὲ πρωτοβουλία τῆς Ἰταλίδας Εὐρωβουλευτοῦ κ. Ματισόκι (μὲ τὸ ὄνομα τῆς ὁποίας ἔγινε γνωστὸ). Μὲ τὸ ψήφισμα αὐτὸ (κατὰ τὴ ψήφισιν τοῦ ὁποῖου ἀπέσχον οἱ περισσότεροι τῶν τότε Ἑλλήνων Εὐρωβουλευτῶν, διαφόρων κοιμμάτων) ἐπισημαίνεται ὅτι ἡ προστασία τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως συνεπάγεται τὸ δικαίωμα ἀρνήσεως τῆς ἐκπληρώσεως τῆς ἐνοπλησ στρατιωτικῆς θητείας⁽¹⁰⁾.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, καὶ στὴν περίπτωσιν πού θὰ θεωρηθεῖ ὅτι ἡ χώρα μας δεσμεύεται ἀπὸ τὴν ἐπιταγὴ αὐτὴ τοῦ

(8) Βλ. Ν. Ἀ ν τ ω ν ο π ο ὐ λ ο υ, ἔνθ' ἄνωτ., «Ἑστία» 15-12-1988.

(9) Βλ. Ν. Ἀ ν τ ω ν ο π ο ὐ λ ο υ, ἔνθ' ἄνωτ., «Ἑστία» 15-12-1988.

(10) Γιά τὸ θέμα αὐτὸ βλ., ἐκτενέστερα, Ν. Γ α ζ ή ν, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 26, καὶ Ν. Ἀ λ ι θ ι ζ ά τ ο ν, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 523-24.

ψηφίσματος (γιατὶ ἡ ἀρμοδιότητα τῆς ΕΟΚ ἀμφισβητεῖται ἀπὸ ὀρισμένους συγγραφεῖς, ὅπως οἱ Ν. Ἀ λ ι θ ι ζ ά τ ο ς καὶ Ν. Γ α ζ ή ς, ἔνθ' ἄνωτ.), ἡ Ἑλλάς ἔχει συμμορφωθεῖ μὲ τὴν διάταξιν αὐτὴν, καθιερώνοντας τὴν ἄ ο π λ η θ η τ ε ῖ α γιὰ τοὺς «ἀντιρρησίες συνειδήσεως» (Ν. 1763/1988, ἄρθρ. 5).

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ Συμβούλιον τῆς Εὐρώπης, ἡ Κοινοβουλευτικὴ Συνέλευσὶς τοῦ υἱοθέτησε ἀπὸ τὸ 1967 ψήφισμα μὲ τὸ ὁποῖο ἀναγνωρίζεται τὸ δικαίωμα τῶν θρησκευτικῶν καὶ μὴ «ἀντιρρησιῶν συνειδήσεως» ν' ἀπαλλάσσονται ἀπὸ τὴν ἐνοπλὴν στρατιωτικὴν θητεία, ἐνῶ, μὲ νεότερη σύστασίν της, τὸ 1977, κάλεσε τὰ κράτη-μέλη νά ἀναγνωρίσουν νομοθετικῶς τὸ δικαίωμα αὐτό. Τέλος, ἡ ἐξ Ὑπουργῶν Ἐπιτροπὴ τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης υἱοθέτησε τὸ 1987 σύστασιν, μὲ τὴν ὁποία, μεταξὺ ἄλλων, τὰ κράτη-μέλη καλοῦνται νά καθιερῶσιν εἴτε ἄοπλην στρατιωτικὴν, εἴτε ἐναλλακτικὴν πολιτικὴν θητεία.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ἐπιτροπὴν τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἄνθρωπου καὶ τὶς σχετικὲς ἀπόψεις της, δ ἐ ν μ π ο ρ ε ῖ ν ἄ σ υ ν α χ θ ε ῖ δ ι κ α ῖ ο μ ἄ ν τ ι ρ ρ ῆ σ ε ω ς σ υ ν ε ἰ δ ῆ σ ε ω ς, καὶ ἐναπόκειται στὰ συμβαλλόμενα μέρη εἴτε ν' ἀναγνωρίσουν τοὺς ἀντιρρησίες συνειδήσεως, εἴτε ὄχι⁽¹¹⁾. (Οἱ ὑπογραμμίσεις τοῦ συγγραφέα).

Τέλος, ὅσον ἀφορᾷ τὴν στάσιν τῆς «Διεθνοῦς Ἀμνηστίας», γενικὰ διάκειται εὐμενῶς ὑπὲρ τῶν «ἀντιρρησιῶν συνειδήσεως», οἱ συστάσεις της ὁμως δὲν εἶναι δεσμευτικὲς γιὰ τὴν χώρα μας, ἡ ὁποία, διὰ τῶν ἐκπροσώπων της, ἐπανειλημμένως ἐξήγησε τὶς ἰδιαιτερότητες πού παρουσιάζει ἡ Ἑλλάς στὸν ἀμνητικό τομέα⁽¹²⁾.

(11) Πλήρη ἀνάλυσιν τοῦ θέματος βλ. Ν. Ἀ λ ι θ ι ζ ά τ ο ν, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 524-25.

(12) Βλ. σχετικὰ Ν. Γ α ζ ή ν, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 26.

Συμπερασματικά, ανεξάρτητα αν η χώρα μας δεσμεύεται ή όχι από τις αποφάσεις και συστάσεις των διαφόρων διεθνών οργανισμών, ή Ἐλλάς ἔχει καθιερώσει κανόνες ἀπαλλαγῶν γιὰ τοὺς «ἀντιρρησίες συνειδήσεως», στὰ πλαίσια τοῦ Συντάγματος καὶ τῶν ἐθνικῶν καὶ ἀμυντικῶν συνθηκῶν τῆς χώρας, ὅπως θὰ ἐξετάσουμε παρακάτω.

✱

Θὰ ἐξετάσουμε, τώρα, τὶς ἐθνικὲς καὶ κοινωνικὲς παραμέτρους ποὺ συνδέονται μὲ τὸ θέμα μας. Μολονότι οἱ δύο πλευρὲς δὲν ταυτίζονται, λόγω τῆς συναφείας τους θὰ ἐξετασθοῦν ἀπὸ κοινού.

Οἱ ἐθνικοὶ λόγοι ποὺ ἐπιβάλλουν τὸν ὅσο τὸ δυνατόν μεγαλύτερο περιορισμὸ τῶν ἀπαλλαγῶν γιὰ τοὺς «ἀντιρρησίες συνειδήσεως», ποὺ γιὰ τὴν Ἐλλάδα ἰδιαιτέρως εἶναι πολὺ σημαντικοί, τονίσθηκαν ἀπὸ ὄλους ὄσους ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ θέμα συγγραφεῖς (βλ. βιβλιογραφία στὴν ὑποσημείωση 1), ανεξάρτητα ἀπὸ τὸ συνταγματικὸ καὶ νομικὸ πλαίσιο ποὺ ἴσχυε ἐκαστοτε. Καὶ οἱ λόγοι αὐτοὶ εἶναι ἐμφανεῖς ἐξαιτίας τῆς ἰδιαιτερότητας ποὺ παρουσιάζει τὸ ἀμυντικὸ πρόβλημα τῆς χώρας μας, ποὺ δὲν ἐπιτρέπει τὶς σὲ εὐρεία κλίμακα ἀπαλλαγὲς τῆς στρατιωτικῆς (ἐνοπλῆς) ὑποχρέωσῶς τῶν στρατευσίμων. Τὸ πρόβλημα αὐτὸ γίνεται δεξύτερο ὅταν, ἐκτός ἀπὸ τοὺς θρησκευτικοὺς λόγους, προστέθηκαν στοὺς λόγους ἀπαλλαγῆς καὶ λόγοι ἰδ ε ο λ ο γ ι κ ο ἰ , φ ι λ ο σ ο φ ι κ ο ἰ ἢ ἠ ἠ θ ι κ ο ἰ , π ο ὗ , ὅπως εὐκόλα μπορεῖ νὰ ἐννοήσῃ ὁ καθένας, «σηκώνουν πολὺ νερό». Γιατί, βέβαια, οἱ θρησκευτικοὶ λόγοι, κατὰ κάποιον τρόπο, μποροῦν νὰ ἐλεγχθοῦν, γιὰ τὴν ἐπίστασιν, γιατί τέτοιους λόγους προβάλλουν κυρίως οἱ «Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβά» ἢ χιλιαστὲς, ποὺ ἡ ταυτότητά τους μπορεῖ νὰ ἀποδειχθεῖ, καθὼς καὶ μερικοὶ ἄλλοι ἀνήκοντες σὲ θρησκευτικὲς αἵρέσεις ποὺ ἀποκλείουν γιὰ τοὺς ὁπαδοὺς τους τὴν χρῆση ὄπλων. Οἱ ἄλλοι ὅμως

λόγοι, ἰδεολογικοὶ, φιλοσοφικοὶ ἢ ἠθικὲς πεποιθήσεις, καὶ δυσσαπόδεικτοι εἶναι καὶ σὲ πολλὰς κατασχρήσεις μπορεῖ νὰ ὀδηγήσουν οἱ ἀπαλλαγῆς τῶν στρατευσίμων, ὥστε νὰ ἀποδυναμῶνται ἐπικίνδυνα τὸ ἀμυντικὸ δυναμικὸ τῆς χώρας⁽¹³⁾.

Ἀκόμη καὶ στὴν εἰσηγητικὴ ἔκθεσι τοῦ νομοσχεδίου τοῦ Ἰουλίου 1988, τοῦ πιὸ «προωθημένου» στὸ θέμα μας, ἀναγνωρίζονται ὡς οὐσιαστικοὶ λόγοι γιὰ τοὺς ὁποίους ἡ αἴτησις αὐτὴ δὲν βρῆκε γενικὴ ἀνταπόκρισι στὴ χώρα μας, «οἱ ἰδιαίτερα αὐξημένες ἀνάγκες γιὰ τὴν Ἐθνικὴ Ἀμυνα, ἡ συνεχὴς παρουσία στὰ πεδία τῶν μαχῶν καὶ ἡ ὑπαρκτὴ ἀπειλὴ τοῦ Ἐλληνισμοῦ, ποὺ ἀποτελεῖ συνειδητὰ καθολικὸ βίωμα». Γι' αὐτὸ, ἄλλωστε, καὶ στὸ νομοσχέδιο αὐτὸ, τὸ ὁποῖο, ὅπως ἀναφέραμε, δὲν προωθήθηκε πρὸς συζήτησι καὶ ψήφισι, προβλέπονται αὐστηρότατες προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ τῶν στρατευσίμων ἀπὸ τὶς διατάξεις γιὰ ἄοπλη ἢ κοινωνικὴ θητεία⁽¹⁴⁾. Γιὰ τοὺς ἐθνικοὺς λόγους ποὺ ἐπιβάλλουν τὴν συρρίκνωσι, ἀκόμη καὶ τὴν κατάργησι τῶν ἀπαλλαγῶν, ἐπιμένουν μὲ ἰδιαίτερη ἔμφασι καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κύκλοι⁽¹⁵⁾.

(13) Ἀναφέροντας τοὺς «Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβά» ἢ τοὺς ἄλλους τυχόν θρησκευτικοὺς «ἀντιρρησίες», σὲ καμιά περίπτωσι δὲν πρέπει νὰ ὑποθεθεῖ ὅτι δικαιολογοῦμε τὶς αἱρέσεις αὐτὲς καὶ ὅτι βρίσκουμε ἐλαφρυντικά στοὺς ὁπαδοὺς τους. Ἡ στάσι τοῦ Περιοδικοῦ αὐτοῦ, καὶ τῆς γενικότερης χριστιανικῆς κινήσεως ὅπου ἀνήκει, καθὼς καὶ οἱ προσωπικὲς μας πεποιθήσεις, δὲν μποροῦν νὰ δημιουργήσουν τέτοιες παρεξηγήσεις. Ἀπλῶς ἐξετάζουμε τὴν περίπτωσι νομικά, μὴ καὶ ἡ κειμένη νομοθεσία τὸ ἐπιτρέπει.

(14) Βλ. Εἰσηγητικὴ Ἐκθεσι καὶ τὸ κείμενο τοῦ νομοσχεδίου, στὸ σχετικὸ ἐντυπο τῆς Βουλῆς (σελ. 1 καὶ 3).

(15) Πρὸβλ. προχειρῶς περίληψι ὁμιλίας τοῦ Σ ε β α σ μ . Μ η τ ρ ο π ο λ ί τ ο υ Δ η μ η τ ρ ι ᾶ δ ο ς Χ ρ ι σ τ ο δ ο ὄ λ ο υ , στὸ Βόλο, στίς 3 Ὀκτωβρίου 1988, γύρω στὸ θέμα τῶν «ἀντιρρησιῶν συνειδήσεως», πρὸς τοὺς νομικοὺς τῆς περιφερείας του, στὴν ἐφημερίδα «Ἐ κ κ λ η σ ι α σ τ ι κ ῆ Ἀ λ ἠ ἠ θ ε ι α», στὸ φύλλο τῆς 16-10-1988, ὅπου ὑποστηρίζει ὅτι ἡ καθιέρωσι

“Όσο τώρα αφορά τις κοινωνικές απόψεις γύρω από το θέμα, υποστηρίζεται ότι η άθροια απαλλαγή στρατευσίμων, για τόν ένα ή τόν άλλο λόγο, καθιστά δυσμενέστερες τις στρατιωτικές υποχρεώσεις για τους λοιπούς στρατευσίμους, που έκτελούν κανονική θητεία. Το θέμα αυτό, πέρα από την εξόφθαλμη κοινωνική αδικία, έχει και τη συνταγματική του πτυχή, γιατί αντίκειται προς τὰ άρθρα του Συντάγματος που καθιερώνουν την ισότητα τών Έλλήνων έναντι του νόμου και τὰ ίσα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους (Άρθρ. 4, παράγρ. 1 και 2), καθώς και την αξίωση του κράτους από όλους τους πολίτες για την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης (Άρθρ. 25, παράγρ. 4).

Για τις κοινωνικές ανισότητες τών στρατευσίμων, που προέρχονται από τις απαλλαγές αυτές, ασχολήθηκε ιδιαίτερα ο Νικολάος Γαζής, στο άρθρο του «Αντιρρησίες συνειδήσεως και λοιποί θνητοί», που αναφέραμε παραπάνω («Οικονομικός Ταχυδρόμος», 10-9-1987, σελ. 25-26), όπου υποστηρίζει ότι «η διεύρυνση τών περιπτώσεων της εναλλακτικής απόπλου θητείας, ώστε να περιληφθούν σ' αυτή και νέες κατηγορίες αντιρρησιών, δημιουργεί αντίστοιχη επιβάρυνση της θέσεως τών λοιπών στρατευσίμων». Και παρακάτω, αναφέρει ότι «η ελευθερία της συνειδήσεως αποτελεί σεβαστό και αναφαίρετο δικαίωμα του καθενός, υπό την προϋπόθεση όμως ότι δεν ασκείται εις βάρος άλλων». (Η υπογράμμιση του συγγραφέα).

Για την πληρότητα του θέματος, παρ'

της εναλλακτικής θητείας, εκτός τών άλλων, εξασθενίζει την άμυνα της χώρας. Επίσης, αναλυτική διαπραγμάτευση του θέματος, με έντονη αντίθεση στις απαλλαγές τών «αντιρρησιών συνειδήσεως», κυρίως για λόγους εθνικούς, επιχειρεί τὸ ἐκκλησιαστικό περιοδικό «Ζωή», στὰ φύλλα του τῆς 14 και 21 'Ιουλίου, 13 και 20 'Οκτωβρίου 1988.

Όλο που ἡ ἐξέτασή του δὲν εἶναι ἐξαντλητική, ἀναφέρουμε ὅτι ἀνάλογα προβλήματα παρουσιάζονται καὶ στὴν Κύπρο, ὅπου ἐκκρεμεῖ νομοσχέδιο γιὰ τοὺς «ἀντιρρησίες τῆς συνειδήσεως» καὶ συναντᾶ σοβαρὲς ἀντιθέσεις, γιὰ τὴν Κύπρο, ὅπως εἶναι γνωστὸ, παρουσιάζει καὶ αὐτὴ —καὶ ἴσως ἐντονότερα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα— ἀμυντικὰ προβλήματα, πού δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ἀποδυνάμωση τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης, μιά καὶ τὸ Ἑλληνικὸ νησί θρίσκεται οὐσιαστικὰ σὲ ἐμπόλεμο κατάσταση. (Βλ. στὴν κυπριακὴ ἐφημερίδα «Ἡ Σημερινή» τῆς 18-11-1988).

Τέλος, πρέπει ν' ἀναφέρουμε ὅτι τὰ διάφορα εἰρηνιστικὰ κινήματα στὴ χώρα μας, καθὼς καὶ οἱ πολιτικὲς νεολαίαι, υποστηρίζουν, μὲ ὀρισμένες ἐπιμέρους διαφορὲς, εὐνοϊκὲς ἀπόψεις ὑπὲρ τών «ἀντιρρησιῶν συνειδήσεως», χωρὶς ὅμως νὰ τις δικαιολογοῦν ἐπαρκῶς. Κυρίως ὑποστηρίζουν ὅτι πρέπει νὰ σταματήσουν οἱ διώξεις τους γιὰ ἀνυποταξία καὶ νὰ γίνῃ νομοθετικὴ ρύθμιση πού θὰ ἱκανοποιεῖ τὸ αἶτημα γιὰ ἐναλλακτικὴ θητεία. (Βλ. περιοδικὸ «Σοσιαλιστικὴ Πορεία» τῆς 14-11-1983).

★

Ἀπὸ τὴν παραπάνω ἀνάλυση δὲν φιλοδοξοῦμε ὅτι ἐξαντλήσαμε τὸ σημαντικότερο αὐτὸ θέμα. Οὔτε ἦταν, ἄλλωστε, αὐτὴ ἡ πρόθεση καὶ οἱ δυνατότητές μας. Δώσαμε, ὅμως, μιά σκιαγράφηση τοῦ θέματος κι ἕνα ὁδηγὸ γιὰ κείνους πού θέλουν νὰ ἐρευνήσουν μὲ πληρότητα τὸ θέμα.

Προσπαθήσαμε ν' ἀποφύγουμε δογματισμούς καὶ πρόχειρα συμπεράσματα, γιὰ τὸ θέμα εἶναι λεπτὸ καὶ γεμάτο παγίδες. Προσπαθήσαμε νὰ εἰμαστε ἀντικειμενικοί, καὶ ἐκ πεποιθήσεως ἐπαγγελματικῆς (δημοσιογραφικῆς) δεοντολογίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ σεβασμὸ στὴ σοβαρότητα καὶ τὴν ὑπευθυνότητα τοῦ Περιοδικοῦ πού μᾶς φιλοξενεῖ. Δὲν πρέπει δὲ νὰ μᾶς διαφεύγει ἡ ἀρχὴ ὅτι, ὅσο καλοὶ καὶ σοφοὶ καὶ νάναι οἱ νόμοι, σὲ τίποτε δὲν ὠφελοῦν ἂν δὲν τοὺς ἐφαρμόζουν. Ἄ ν θ ρ ω π ο ι, ἄ-

ξιοι του ὀνόματός τους, ἄνθρωποι πού νά πιστεύουν σέ ἰδανικά, ἀκέρατοι καί ὀλοκληρωμένοι. Καί ἀντίθετα, ἡ ἔλλειψη σχετικῶν νόμων καί οἱ πιό ἀτελεῖς καί καιοὶ νόμοι, ὅταν ἐφαρμόζονται ἀπό τέτοιους ἀνθρώπους, ὀδηγοῦν σέ ἀποτελέσματα δίκαια καί ἀποφεύγονται οἱ ἀδικίες.

Παρά τήν ἀντικειμενικότητα, ὅμως, πού ἐξετάσαμε τὸ θέμα, ἡ κεντρικὴ γραμμὴ μας εἶναι ὅτι, καί ὅταν ἀκόμη ὑπάρχει συνταγματικὴ κάλυψη, οἱ σχετικὲς διατάξεις πρέπει νά ἐφαρμόζονται μὲ περίσκεψη καί ἡ ἐρμηνεία τους νά εἶναι στενὴ. Γιατί λόγοι ἐθνικοὶ καί ἀμυντικοί, λόγοι κοινωνικοὶ καί ἄλλοι, συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς ἀποφυγῆς ἀνοιγμάτων πού πλήττουν εὐθέως τόσο τὴν ἀμυντικὴ θωράκιση τῆς χώρας μας, ὅσο καί τὴν ἰσότητα τῶν πολιτῶν καί τὴν κοινωνικὴ δικαιοσύνη. Πολλοὶ θεωροῦν ὅτι τὰ ἀνοίγματα πρὸς εὐρύτερη ἐφαρμογὴ τῶν διατάξεων περὶ «ἀντιρρησιῶν συνειδήσεως» εἶναι μέσα στοῦ προοδευτικὸ καί ἀνθρωπιστικὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, καί σ' αὐτὸ συνηγοροῦν καί τὰ μηνύματα πού μᾶς ἔρχονται ἀπὸ ξένες χώρες, ὅπου ὅμως τὸ ἀμυντικὸ τους πρόβλημα δὲν ἐμφανίζεται τόσο ὀξύ. Ἐκὸμῃ, στὴν Ἑλλάδα ὑπάρχουν κίνδυνοι ἀπὸ τὸ μειωμένο κοινωνικὸ συναίσθημα πού μᾶς χαρακτηρίζει ὡς λαό, μὲ συνέπεια νά γίνονται γενικεύσεις καί καταχρήσεις, πού θά συρρικνῶνουν τὸ ἀνθρώπινο δυναμικὸ τοῦ στρατευμένου λαοῦ.

Θά μᾶς ποῦν, ἴσως, μερικοὶ, ὅτι ὀδηγοῦμεθα ἀπὸ ἓνα ὑπερσυντηρητικὸ πνεῦμα, ἀπὸ ἐθνικιστικὲς τάσεις, κι ἀκόμα ἀπὸ πατριδοκαπηλεία, σωβινισμό καί φιλοπόλεμη διάθεση. Εἶναι τὰ ἐπιχειρήματα τῶν διαφόρου τύπου «εἰρηνιστικῶν» ὀργανώσεων, πού λησμονοῦν ὅτι ἡ χώρα μας, ὡς Ἔθνος, καί ἡ Ἐκκλησία μας, στάθηκαν πάντα στὸν γνήσιο προοδευτισμὸ καί σέ ἀξίες πού εἶναι πάντα «μοντέρνες», γιατί τίποτε δὲν εἶναι πιὸ μοντέρνο ἀπὸ τὸ αἰώνιο, ὅπως ἔλεγε ὁ ἀείμνηστος Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης.

Οἱ ἀρχές αὐτές, πού διακονοῦν ἀκράδαντα τὰ ἰδεώδη τῆς Εἰρήνης καί τῆς Ἀγάπης, σέ καμιά περίπτωσι δὲν μποροῦν νά θεωρηθοῦν ὀπισθοδρομικὲς ἢ, ἀκόμη περισσότερο, πολεμοκαπηλικές. Τὸ «Εἰρήνη Ὑμῖν» εἶναι ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Ἀπὸ ἐθνικὴ δὲ ἀποψη ἡ Ἑλλάς οὐδέποτε διεξήγαγε ἐπιθετικούς ἢ ἱμπεριαλιστικούς πολέμους. Καί ὅταν πολέμησε τὸ ἔκανε μόνον γιὰ ἀμυντικούς λόγους ἢ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση ὑποδούλων ἀδελφῶν μας. Χώρα κατ' ἐξοχὴν φιλειρηνικὴ ἡ Ἑλλάς, ποτὲ δὲν καπηλεύθηκε οὔτε θά καπηλευθεῖ τὰ ὀσια καί τὰ ἱερά, τίς παραδόσεις καί τίς ἀρχές τῆς. Κι ἂν πρέπει νά εἶναι ἐπιφυλακτικὴ στὰ δῆθεν ἀνθρωπιστικά καί εἰρηνιστικά κινήματα, εἶναι γιατί πιστεύει ὅτι ἡ Εἰρήνη πρέπει νά στηρίζεται σὲ γερὴ ἀμυντικὴ θωράκιση, πού ν' ἀποθαρρύνει ὄσους ἐπιβουλεύονται τὴν ἐλευθερία καί τὴν ἐθνικὴ μας ἀκεραιότητα.

Καί θά τελειώσουμε μὲ μιὰ δήλωση τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας κ. Χρ. Σαρτζετάκη, πού ἔκανε μετὰ τὴν παρέλαση τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1988 στὴ Θεσσαλονίκη:

«Ἡ Ἑλλάς —εἶπε— εἶναι χώρα κατ' ἐξοχὴν φιλειρηνικὴ, ἀλλ' ὁ Ἑλληνισμὸς ἀνέκαθεν, πάνω ἀπὸ τὴν εἰρήνη, ἔταξε τὴν ἐλευθερία του. Ἐπιθυμοῦμε τὴν εἰρήνη μόνον ὅταν εἴμαστε ἐλεύθεροι. Καί τὴν ἐθνικὴ μας ἐλευθερία κατασφαλίζουν πάντοτε μόνον ἰσχυρὲς ἐνοπλές δυνάμεις».

Ἡ κρυστάλλινη αὐτὴ ἀρχή, πού εἶναι πανεθνικὴ θέση πού τὴν καθηγίασαν αἰῶνες ἱστορίας, πού ἀποτελεῖ καί τὸ «πιστεύω» τόσο τῆς Ἐκκλησίας μας ὀσο καί τοῦ Περιοδικοῦ αὐτοῦ καί τοῦ εὐρύτερου κύκλου τῶν συνεργαζομένων χριστιανικῶν σωματείων, ἀπέτέλεσε τὸν ἄξονα καί τὸ κλειδὶ τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ. Καί, πάντα, χωρὶς φόβος, χωρὶς πάθος, χωρὶς προκαταλήψεις...

Δ. Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΠΛΕΥΡΕΣ ΤΗΣ ΑΡΡΩΣΤΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ

Ἡ Καινή Διαθήκη εἶναι ἕνα βιβλίον πού μιλάει πολὺ γιὰ ἀρρώστους καὶ γιὰ ἀρρώστεια. Ἐν τούτοις δὲν ἀκούει κανεὶς τοὺς γιατροὺς νὰ τὴν ἀναφέρουν πολὺ. Ἔνας λόγος γι' αὐτὸ εἶναι θέβαια ἡ ἀντιχριστιανικὴ προκατάληψη πού ἐπιβιώνει ἀπὸ περασμένες δεκαετίες. Ἀλλὰ ὑπάρχει κι ἕνας ἄλλος ἀπλὸς λόγος: Ἡ Ἱατρικὴ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἀρρώστεια ἀποκλειστικὰ σὰν πρόβλημα διαγνώσεως καὶ θεραπείας. Τὰ προβλήματα τῆς διαγνώσεως, προγνώσεως καὶ θεραπείας εἶναι ἀπόψεις τῆς ἀρρώστειας μὲ τίς ὁποῖες δὲν ἀσχολεῖται καὶ πολὺ ἡ Ἁγ. Γραφή, γιατί ὁ Παντοδύναμος Κύριος δὲν εἶχε δυσκολίες μὲ αὐτά. Βρίσκει ὅμως ἐκεῖ μέσα κανεὶς πολὺτιμα στοιχεῖα γιὰ ἄλλες ἀπόψεις τῆς ἀρρώστειας, πού ὅπως θὰ ἰδοῦμε, δὲν εἶναι λίγες.

Τὸ πρωταρχικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς ἀρρώστειας εἶναι ὁ σωματικὸς πόνος. Ἀρρωσταίνοντας ὁ ἄνθρωπος βρίσκεται ἀπὸ τὴ μιά μερὰ στὴν ἄλλη, ἀπὸ τὴν εὐχάριστη καὶ ἡσυχὴ κατάστασιν τῆς υγείας πού ἦταν πρὶν σὲ μιά κατάστασιν ὑπαρξιακῆς δυστυχίας, ἀρχίζει νὰ ὑποφέρει. Διάφορες δραματικὲς καταστάσεις ἀρρώστων περιγράφονται στὴν Καινὴ Διαθήκη: Ὁ φτωχὸς Λάζαρος τῆς παραβολῆς (Λουκᾶ ἰστ') μὲ τίς πληγές του πού τοῦ τις ἔγλειφαν τὰ σκυλιά. Ὁ δαιμονιζόμενος νέος πού περίμενε τὸν Ἰησοῦ ὅταν κατέβηκε ἀπὸ τὸ ὄρος τῆς Μεταμορφώσεως (Ματθ. ἰζ' καὶ Μάρκου θ') καὶ ἄλλα καὶ ἄλλα.

Κατὰ πόσους τρόπους μπορεῖ νὰ ὑποφέρει σωματικὰ ἕνας ἀσθενὴς ἄνθρωπος; Ἄς ἀπαριθμήσουμε πρόχειρα μερικὰ βασανιστήρια πού προκαλοῦν οἱ ἀρρώστειες: 1) Πόνος, 2) αἶσθημα ἀδιαθεσίας ἄλλοτε ἄλλου βαθμοῦ. 3) Ζάλη καὶ Ἰλιγγοί. 4) Ἀνορεξία, ναυ-

τία, ἔμετος. 5) Δυσχερὴς καὶ κοπιαστικὴ ἐπιτέλεση στοιχειῶν φυσιολογικῶν λειτουργιῶν, ὅπως δύσπνοια, δυσκαταποσία, δυσουρία. 6) Ἐλλειψὴ ἀπαραιτήτων αἰσθήσεων: ὀράσεως, ἀκοῆς, ὀσφρήσεως, γεύσεως, ἀφῆς. 7) Ἀδυναμία κινήσεως λίγων ἢ πολλῶν ἢ καὶ ὅλων τῶν μελῶν τοῦ σώματος, ὅπως στοὺς διαφόρους παραλυτικούς τῆς Καινῆς Διαθήκης. Καὶ λοιπὰ καὶ λοιπὰ.

Ἡ ἐπιθυμία ἀνακουφίσεως τοῦ σωματικοῦ πόνου φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε τὸ πρῶτο ἐρέθισμα γιὰ τὴν ἐμφάνισιν τῆς Ἱατρικῆς καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Φαρμακολογίας. Τὸ δαιμόνιο μυαλὸ μὲ τὸ ὁποῖο προέκισε ὁ Θεὸς τὸν Ἅγιον Σαριέν βρῆκε ἀπὸ πολὺ παλιὰ καταπληκτικὰ φάρμακα γιὰ τὸν καθαυτὸ πόνον, ὅπως εἶναι τὸ ὄπιο. Τὸ φάρμακο αὐτὸ εἶναι χρῆσιμο μέχρι τίς ἡμέρες μας, ἢ κατάχρησιν τοῦ ὅμως ὠδήγησε εἰς τὴν μαστίγια τῆς τοξικομανίας.

Στὴν ἀρρώστεια ὅμως μαζὶ μὲ τὸν σωματικὸ ὑπάρχει καὶ ὁ ψυχικὸς πόνος. Αὐτὰ τὰ δύο πράγματα δὲν συνυπάρχουν πάντοτε. Ὑπάρχει σωματικὸς πόνος πού δὲν συνοδεύεται ἀπὸ ψυχικόν, ὅπως ὅταν μιά γυναίκα κἀνει ὀδυνηρὰ ἐπεμβάσεις γιὰ τὴν ὀμορφίαν. Καὶ ὑπάρχει ψυχικὸς πόνος, στενοχώρια δηλαδὴ ἀπὸ διάφορες αἰτίαι, χωρὶς σωματικὸ πόνον. Ὑπάρχει ἐπίσης καὶ ψυχικὸς πόνος χωρὶς καμμιὰ ἀπολύτως αἰτία στὴν καταθλιπτικὴ ψύχωση. Οἱ περισσότερες ἀρρώστειες ὅμως εἶναι ψυχοσωματικὲς. Ἀρχίζοντας ἀπὸ αἰτίαι ἄλλοτε ψυχικὴ καὶ ἄλλοτε σωματικὴ καταλήγει νὰ υποφέρει καὶ τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ.

Ὁ ψυχικὸς πόνος τῆς ἀρρώστειας ἀποκορυφώνεται σὲ δύο συναισθήματα: τὴν πίκρα γιὰ τὸν ἐπερχόμενον θάνατον

καί τὴν πίκρα γιὰ τὶς ἀνθρώπινες ὑπάρξεις πού ἀφήνει ἀπροστάτευτες ὁ μελλοθάνατος. Ὁ γιὸς τῆς χήρας τῆς Ναὶν (Λουκᾶ ζ') πρὶν νὰ πεθάνῃ θὰ ὑπέφερε 1) ἀπὸ τοὺς πόνους τῆς δικῆς του ἀρρώστειας, 2) Ἀπὸ τὴν ἀναμονὴ τοῦ θανάτου του, 3) Ἀπὸ τὴν ἀνησυχία γιὰ τὴν τύχη τῆς χήρας μάνας του πού ἦταν τὸ μοναχοπαῖδι τῆς.

Ἡ Ταβιθά ἢ Δορκὰς πάλι γιὰ τὴν ὁποία μᾶς διηγούνται οἱ Πράξεις (κεφ. θ') πεθαίνοντας ἄφανε ὄρφανὸς τὶς γυναικὲς τῆς χριστιανικῆς «ὀργανώσεως» θὰ λέγαμε σήμερα. Ὑποδέχθηκαν τὸν ἀπόστολο Πέτρο δείχνοντας τοὺς χιτῶνες καὶ τὰ ἱμάτια πού ἔφτιανε μαζί τους.

Καὶ παρ' ὅλο πού, ὅπως εἶπαμε, ἡ Γραφή δὲν εἶναι βιβλίον Θεραπευτικῆς, ἐν τούτοις μέσα στὶς σελίδες τῆς βλέπει κανεὶς τὸ πρωταρχικὸ φάρμακο πού χρειάζεται κάθε ἀρρώστος, πρὶν ἀπὸ ὅποιαδήποτε ἄλλη θεραπεία: εἶναι ἡ Ἄγάπη. Νὰ ἰδῆ ὁ ἀρρώστος γύρω του ἀνθρώπους πού τὸν ἀγαποῦν, πού πονοῦν κι αὐτοὶ μαζί του, πού λαχταροῦν νὰ γίνῃ καλὰ. Ἡ ἀγάπη τοῦ Ἰησοῦ θέβαια, σὰν θεϊκὴ πού ἦταν, εἶχε τέτοια δύναμη πού ἀνάστασε καὶ τοὺς νεκρούς, «καὶ ἰδὼν αὐτὴν (τὴ χήρα τῆς Ναὶν) ὁ Κύριος εὐσπλαχνίσθη ἐπ' αὐτῇ καὶ εἶπεν αὐτῇ· μὴ κλαίει». Καὶ ὁ δαιμονιζόμενος νέος πού περιέμενε τὸν Ἰησοῦ νὰ κατεβῆ ἀπὸ τὸ ὄρος τῆς Μεταμορφώσεως εἶχε ἤδη μαζί του τὴν ἀγάπη τοῦ πατέρα του. Σ' αὐτὴν προσετέθη καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Κυρίου πού τοῦ χάρισε τὴν θεραπεία.

Ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη δὲν ἀντικαθίσταται μὲ τίποτε. Καὶ ἰδίως δὲν ἀντικαθίσταται (γιὰ νὰ ἔλθουμε καὶ στὰ καθ' ἡμᾶς) ἀπὸ τὴν ὑποκριτικὴ «εὐγένεια» ἐνὸς ἄθρησκα ἐκπαιδευμένου νοσηλευτικοῦ προσωπικοῦ. Καὶ αὐτοὶ πού σήμερα στὰ νοσοκομεῖα τῆς Ἀθήνας παραμερίζουν τὶς εὐσεβεῖς ἀδελφές καὶ τὶς νοικοκυρεμένες Σχολές πού εἶχαν καὶ λειτουργοῦσαν κατὰ Νοσοκομεῖα γιὰ νὰ φέρουν νοσηλευτικὸ προσωπικὸ «ἐκπαιδευμένο» στὰ μονί-

μως ἀπεργοῦντα Τ.Ε.Ι. (καὶ φυσικὰ ἀνίδεο) μιὰ μέρα θὰ μετακινῶνται. Αὐτὸ εἶναι ἓνα ἐγκλημα πού θὰ τὸ πληρώσουν οἱ ἀρρώστοι, ἀλλὰ θὰ τὸ πληρώσουν μιὰ μέρα καὶ τὰ ἀμοραλιστικὰ κόμματα πού ψαρεύουν ψήφους στὰ θολὰ νερά τῆς δημαγωγίας καὶ ἐννοοῦν νὰ μὴν ἀφήσουν τίποτε καλὸ πού νὰ μὴν τὸ χαλάσουν. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ γονεῖς πού ἀποφεύγουν νὰ ἀναθρέψουν τὰ παιδιά τους μέσα σὲ μιὰ χριστιανικὴ ἀτμόσφαιρα, γιὰ νὰ μὴν τὰ «κατασιέσῃ» ἡ Ἐρησκεία, βλέπουν τ' ἀποτελέσματα τῆς ἀγωγῆς πού τοὺς ἔδωσαν ὅταν γεράσουν καὶ ἀρρωστήσουν καὶ ἐκεῖ πού περιμένουν νὰ ἰδοῦν λίγη ἀγάπη βλέπουν τὰ παιδιά νὰ φιλονεικοῦν γιὰ τὸ ποιὸς θὰ φορτώσῃ τοὺς ἀρρωστους γονεῖς στὸν... ἄλλον.

Βαθεῖς καὶ ἀδιάσπαστοι δεσμοὶ ὑπάρχουν ἀνάμεσα στὴ χριστιανικὴ ζωὴ καὶ στὴν Ὑγεία. Ἡ εἰρήνη καὶ ἡ θεϊκὴ πνευματικὴ χαρὰ πού δίνει ἡ ζωὴ αὐτὴ στὸν ἄνθρωπο, πού γι' αὐτὴν τὴν εἰρήνην κι αὐτὴ τὴ χαρὰ μιλάει ἡ Καινὴ Διαθήκη σὲ τόσο πολλὰ χωρία πού εἶναι περιττὸ νὰ τὰ παραθέσουμε, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ γνήσιο ὑπαρξιακὸ ὑπόστρωμα γιὰ τὴ διατήρησιν τῆς Ὑγείας, τὸ φυσιολογικὸ ὑγιὲς «ἔσωτερικὸ περιβάλλον» τῆς ψυχῆς. Γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ περιβάλλον μέσα στὸ ὁποῖο ζοῦμε ἀρχισε τὰ τελευταῖα χρόνια ἀγῶνας σ' ὅλον τὸν κόσμον γιὰ νὰ διασωθῆ ἀπὸ τὴ μόλυνση καὶ τὴν καταστροφὴ ὅ,τι ἀπέμεινε ἀπὸ αὐτό. Ὑπάρχει καὶ γιὰ τὴν ψυχὴ ἓνα περιβάλλον, πού ὅταν καταστραφῆ, ἀρρωσταίνει ἡ ψυχὴ καὶ μαζί τῆς καὶ τὸ σῶμα. Τὸ περιβάλλον αὐτὸ εἶναι ἡ κατάστασις τῆς Πίστεως, τῆς Ἐλπίδος καὶ τῆς Ἀγάπης. Αὐτὸ ἐννοεῖ ὁ Τερτυλλιανὸς λέγοντας: *Anima naturaliter christiana*.

Ἄλλὰ στὴν Καινὴ Διαθήκη παρουσιάζονται καὶ ἄλλες ἀπόψεις τοῦ θέματος «ἀρρώστια», γιὰ τὶς ὁποῖες θὰ συνεχίσουμε.

ΘΡ. ΚΕΤΣΕΑΣ

Ἱατρὸς

Ἐπίκαιρα

ΑΝΟΙΓΟΥΝ ΔΡΟΜΟ ΟΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ!

Οἱ ἐκπαιδευτικοί μας, ἡ συντριπτικὴ δηλαδὴ πλειοψηφία τους, ποῦ — πρὸς μεγάλη παρηγοριά ὄλων μας — μένουν πιστοὶ στὴν Ὁρθόδοξη Χριστιανικὴ Πίστι τοῦ Ἑλληνικοῦ μας λαοῦ, δὲν ἄφησαν ἀχρησιμοποίητη τὴν εὐκαιρία τῶν σχολικῶν διακοπῶν κατὰ τὶς ἑορτὲς τῶν Χριστογέννων καὶ τοῦ Ἁγίου Βασιλίου (Πρωτοχρονιάς). Γιὰ νὰ τονώσουν καὶ νὰ πολλαπλασιάσουν τὶς ὠραίες τους προσπάθειες συγκεντρώθηκαν στὰ καθιερωμένα πιά Συνέδρια ποῦ ὀργανώνουν τακτικὰ τὰ Χριστιανικὰ Σωματεῖα τους στὴν Ἀθήνα καὶ τὴ Θεσσαλονίκη, ἀλλὰ καὶ σ' ἄλλες πόλεις. Ἡ πολλαπλάσια ἐνθάρρυνσι ποῦ δίνουν, γενικὰ, οἱ συγκεντρώσεις αὐτές, μὲ τὸν μεγάλο ἀριθμὸ τῶν συγκεντρωμένων, κάθε φορὰ καὶ μεγαλύτερον, εἶναι εὐεξήγητη, ἀφοῦ ἐδῶ οἱ ἄνθρωποι ὄχι μόνον «δὲν ἔχουν νὰ μοιράσουν τίποτε», ἀλλὰ ἀντίθετα, νοιώθουν ἀδελφικὰ ἐνωμένοι μεταξύ τους ἀπὸ τὸν κοινὸ, εἰρηνικὸ καὶ φιλόφρωνο πόλεμό τους κατὰ τῆς ἀρνήσεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν χαρακτήρα τους διαμορφωμένο ἀπὸ τὴ Χριστιανικὴ τους Πίστι, καί, κυρίως, ἀπὸ τὴν ὀλοφάνερη, χειροπιαστὴ εὐλογία τοῦ Θεοῦ.

*

Τὸ Συνέδριο, παραδ. χάρι, τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν», ἔγινε στὴν Ἀθήνα, στὴν Αἴθουσα τοῦ «Ἀποστόλου Παύλου» (Καρύτση 14) στίς 3 καὶ 4 Ἰανουαρίου 1989, ἀλλὰ καὶ στὴ Θεσσαλονίκη, στίς 12 καὶ 13 Νοεμβρίου 1988, στὴν Αἴθουσα τοῦ «Φάρου» (Ἐθνικῆς Ἀμύνης 22).

Γενικὸ θέμα: «Ἰδεολογία καὶ Παιδεία», ποῦ ἀναπτύχθηκε σὲ ἔξη εἰσηγήσεις: α) Ἰδεολογία καὶ Παιδαγωγικὴ Ἐπιστήμη», ἀπὸ τὸν Καθηγητὴ τῶν Παιδαγωγικῶν στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν κ. Ἰω. Μαρκαντώνη. β) «Ἐλεύθερη διακίνηση τῶν Ἰδεῶν στὸ σχολεῖο. Μέσα καὶ πρόποι», ἀπὸ τὸν διδάκτορα τῆς Θεολογίας π. Κωνστ. Φούσκα. γ) «Προσωπικὴ ἀλλοτρίωσι τῶν μαθητῶν διὰ μέσου τῆς Ἰδεολογίας», ἀπὸ τὸν φιλόλογο, τέως Γ.Ε.Μ.Ε. κ. Νικὸλ. Κανελλόπουλο. δ) «Τὸ πέρασμα τῆς Ἰδεολογίας στὸ μαθητὴ», ἀπὸ τὸν θεολόγο, τέως Γ.Ε.Μ.Ε. κ. Ἀνδρέα Πετάνη. ε) «Ἡ Ἰδεολογία τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας ἀπὸ τὴν Τουρκοκρατία ὡς σήμερα», ἀπὸ τὸν φιλόλογο, τέως Γ.Ε.Μ.Ε. κ. Ἐλευθ. Ζιαζόπουλο καὶ στ) «Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι Ἰδεολογία;» ἀπὸ τὸν θεολόγο, λυκειαρχὴ κ. Γεώργ. Κατσούλα.

Ὅλα τὰ θέματα συζητήθηκαν καὶ διαφωτίστηκαν καὶ στὸ τέλος τὸ Συνέδριο διατύπωσε τὰ πορίσματά του. Ἀποτελοῦν, τὰ πορίσματα αὐτά, ἓνα σημαντικώτατο κείμενο πάνω στὸ σημαντικώτατο θέμα τῆς Παιδείας τῶν παιδιῶν μας καὶ γι' αὐτὸ τὸ καταχωροῦμε καὶ ἐδῶ, γιὰ ν' ἀποτελέσῃ στόχο καὶ ἐπιδίωξι ὄλων μας, ὄλων τῶν Ἑλλήνων ποῦ πονοῦν τὸν τόπο μας. Τέτοια πορίσματα δὲν γράφονται ἀπλὰ καὶ μόνον γιὰ νὰ γραφοῦν...

ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΚΒ' ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.Λ.

1. Ἰδεολογία εἶναι μορφή κοινωνικῆς ἢ πολιτικῆς φιλοσοφίας, ἢ ὁποῖα φιλοδοξεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸν κόσμον καὶ νὰ τὸν ἀλλάξῃ. Στὴν ἐποχὴ μας

ή ιδεολογία έχει εισβάλει στην Παιδεία και ειδικότερα στην εκπαίδευση και απαιτεί να την κατευθύνει με αποκλειστικότητα. Ξεπιδιώκει να επιτύχει με αυτό τον τρόπο τους δικούς της κοινωνικούς και πολιτικούς στόχους. Αυτή όμως ή προσπάθεια υπονομεύει την αυτόνομη και ελεύθερη πορεία της εκπαιδευτικής διαδικασίας στη χώρα μας, έκτρέπει τους σκοπούς της αγωγής προς επιδιώξεις άσχετες προς το παιδευτικό ένέργημα και έγκυμονει κινδύνους νοθεύσεως ή και αλλοτριώσεως της έθνικης μας ταυτότητας.

2. Για να επιτύχουν καλύτερα τους στόχους και τους σκοπούς των οίθιασώτες της Ίδεολογίας, στράφηκαν έναντιόν της παρεχόμενης από την άπελευθέρωση ως σήμερα εκπαίδευσως. Τήν κατηγορούν ότι συμμάχησε με την άρχουσα πάξη, ότι κράτησε το έθνος στην άμάθεια, ότι ήταν υπερβολικά συντηρητική και δέ βοήθησε το λαό να προχωρήσει την πρόοδο και την κοινωνική άπελευθέρωση.

3. Έτσι, με την άνοχη, την κάλυψη ή και την ένθάρρυνση του έπίσημου κράτους (Βλέπε έγκύκλιο Γεν. Γραμματείας Νέας Γενιάς) άρχισε ή καταδρομή κατά της παιδείας γενικώς και της εκπαίδευσως ειδικότερα. Άποπειράται το «πέρασμα» της ιδεολογίας στο μαθητή με τη διάθρωση, την υποβάθμιση και τον παραμερισμό παραδομένων άρχων και άξιων διαχρονικού κύρους. Η προσπάθεια γίνεται με τά σχολικά βιβλία, με την κομματικοποίηση των Μαθητικών Κοινοτήτων, με την υποβάθμιση και τη μετατόπιση του περιεχομένου των έθνικων έορτών, με την άπίσχναση της Κοινής Νεοελληνικής γλώσσας διά της άποκοπής της από τη γλωσσική μας παράδοση και τέλος με την παραχάραξη της έλληνικής ιστορίας.

4. Άλλο μέσο που χρησιμοποιείται για την προώθηση της Ίδεολογίας είναι ή λεγόμενη διακίνηση των ιδεών. Με το πρόσχημα της ελευθερίας του εκπαιδευτικού και του μαθητού να εκφράζει τις ιδέες και τις άπόψεις του,

το μάθημα είναι δυνατό να έκτρέπει σε προπαγάνδα ύπερ όρισμένων πολιτικών θέσεων και όρισμένης ιδεολογίας. Και αυτό συμβαίνει συχνά, όπου υπάρχουν εκπαιδευτικοί, που ένδιαφέρονται περισσότερο για την προβολή των πολιτικών των θέσεων, παρά για την προαγωγή του εκπαιδευτικού τους έργου.

5. Μέσα στην όλη προσπάθεια έντάσσεται και ή φροντίδα για μείωση της επιδράσεως του μαθήματος των Θρησκευτικών, ιδιαίτερα στα Πολυκλαδικά Λύκεια και ό περιορισμός του εκκλησιασμού των μαθητών σε τρεις φορές το χρόνο και μάλιστα σε ήμέρες άκατάλληλες για εκκλησιασμό. Προφανώς, ό Χριστιανισμός εκλαμβάνεται ως αντίπαλη ιδεολογία και πρέπει να περιορισθεί ή επίδρασή του στους μαθητές.

Έπί των ζητημάτων αυτών οί Σύεδροι του ΚΒ΄ Συνεδρίου της Χ.Ε.Ε.Α. ύπερα από τις εισηγήσεις και τις συζητήσεις που άκολούθησαν, ύπογραμμίζουν τά έξης:

α) Η έλληνική παιδεία δέν στάθηκε ποτέ έμπόδιο στην πνευματική πρόοδο του Έθνους. Άντίθετα, σκοπός της ήταν πάντα και είναι άκόμα ό άνθρωπος, ή ευεξία του, ή ανθρωπιά του και ό πολιτισμός του, όπως διαμορφώθηκε ύπό την επίδραση του έλληνικού και του χριστιανικού πνεύματος.

β) Η καθοριστική σημασία της παραδόσεως και των στοιχείων αυτής για την ύπαρξη και την προαγωγή του έλληνικού Έθνους, άποδεικνύεται και από το γεγονός ότι όλα τά έλληνικά Συντάγματα, από την άπελευθέρωση μέχρι σήμερα, διαλαμβάνουν ότι ή παιδεία έχει σκοπό τη διαμόρφωση έθνικης και θρησκευτικής συνειδήσεως, οί δέ Νόμοι του Κράτους όμιλούν για άνθρωπιστική παιδεία και για σεβασμό προς τά γνήσια στοιχεία της όρθόδοξης έλληνικής παραδόσεως.

γ) Το μεγάλο θέμα της ελευθερης διακίνησης των ιδεών δέν πρέπει να άντιμετωπίζεται με λαϊκισμό, ούτε να θεωρείται πανάκεια. Ούτε πρέπει να με-

πατρέψουμε την κίνηση τῶν ιδεῶν σέ προπαγάνδα. Ἀντίθετα, οἱ μαθητές, μέ τήν παρεχόμενη δλόπλευρη ἀγωγή, πρέπει νά θωρακισθοῦν μέ κρίση, μέ συνείδηση, μέ ὑπευθυνότητα, ὥστε νά ἔχουν πάντα «ἀγρυπνα» τά μάτια τῆς ψυχῆς των.

δ) Ὁ Χριστιανισμός δέν εἶναι ιδεολογία, μέ τήν ἐν χρήσει τοῦ ὄρου σημασία. Διαφοροποιεῖται ἀπό κάθε ιδεολογία κατὰ τή φύση καί τήν πηγή του, κατὰ τὸ τέλος καί τὸ σκοπὸ του, κατὰ τίς μεθόδους καί τὰ μέσα. Προσφέρει ιδέες σέ ιδεολογίες πού συμφωνοῦν μέ τὸ πνεῦμα του, χωρὶς νά ταυτίζεται μέ αὐτές. Ὁ Χριστιανισμός εἶναι ἀποκεκαλυμμένη ἀλήθεια, ἡ ὁποία διὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρέπει νά ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιο τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ.

ε) Συμπέρασμα: Ἡ παιδεία πρέπει νά μείνει ἐλεύθερη νά πλάθει ἀνθρώπους «κατ' εἰκόνα καί ὁμοίωσιν Θεοῦ». Οἱ ιδεολογίες μέ τὰ γόνιμα στοιχεῖα τους μποροῦν νά βοηθήσουν τήν παιδεία γιά τήν ἀρτίωσή της. Σέ καμιά ὅμως περίπτωση δέν ἐπιτρέπεται νά τήν ὑποτάξουν καί νά τήν ἐκτρέψουν ἀπό τοὺς πάγιους ἀνθρωποπλαστικούς της σκοπούς.

ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΙΑΦΘΟΡΑ;

Τὸ θέμα τὸ σχετικὸ μέ τὸ καινούργιο μάθημα τῆς «σεξουαλικῆς ἀγωγῆς», ὅπως διαθάζουμε στίς ἐφημερίδες, προχωρεῖ, ἀφοῦ τὸ σχετικὸ νομοσχέδιο ἔχει καταρτισθῆ, ἀναφέροντας καί τίς ἐπικεφαλίδες τῶν θεμάτων πού θά περιλάβῃ τὸ καινούργιο μάθημα. Ὅποιος τὰ διαθάζει, θά αἰσθανθῆ φόβο μεγάλο — ὄχι ἐπειδὴ θά διδαχθοῦν στὸ σχολεῖο τὰ θέματα αὐτά. Ὅπως σέ προηγούμενο φύλλο ἐξηγήθηκε, παρόμοια διδασκαλία ἔχει μάλιστα πρωταρχικὴ σημασία, γιατί φιλοδοξία της λέει πὼς ἔχει νά ὀδηγήσῃ τίς μικρὲς θαρκοῦλες τῶν παιδικῶν καί νεανικῶν ψυχῶν ἀνάμεσα στὰ σπαρμένα ἐδῶ κι ἐκεῖ φοβερὰ θράχια. Ἀλλά

τὸ κακὸ εἶναι ὅτι, ὅπως δείχνει ἡ σημερινὴ κατεύθυνσι τῆς κοινωνίας μας, ἡ ὄλη κατάστασι τῆς (καί, βέβαια, τοὺς δασκάλους γιά τὸ καινούργιο μάθημα δέν θά τοὺς φέρουμε ἀπὸ κανέναν ἄλλον πλανήτη!), τὸ πιθανώτερο (γιά νά μὴν ποῦμε τὸ ἐντελῶς βέβαιο) εἶναι ὅτι ὁ ρόλος τοῦ ὀδηγοῦ, τοῦ δασκάλου ἐδῶ, θ' ἀνατεθῆ σέ πρόσωπα πού ὄχι μόνο δέν θά προφυλάξουν τοὺς μαθητές τους, ἀλλὰ θά τοὺς σπρώξουν στὸ γκρεμὸ μιᾶ ὥρα ἀρχήτερα — καί μάλιστα... μέ τήν ἄδεια δασκάλων διωρισμένων μέ ἐπίσημο διορισμό!

Καί τὸ χειρότερο: Μήπως εἶδατε καμιά ἀντίδρασι σ' αὐτὸν τὸν κίνδυνο;

*

Βέβαια καί μεμονωμένες ἀντιδράσεις ἔκαμαν καί κάμουν πολλά. Ἀλλά ἡ ἐποχή μας εἶναι ἡ ἐποχὴ πού κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς ἔχει τὴν ἀπεριοριστὴν ἐπέκτασι τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, ὥστε ἐπέμβασι σέ συγκεκριμένες ἐνεργειές της, μιὰ - μιὰ, καταπατάει ἀπρόσφορη καί χρειάζεται ν' ἀλλάξη γενικὰ χαρακτῆρα ἡ πηγή ἀπ' ὅπου πηγάζουν οἱ ἐνεργειες αὐτές. Καί εὐτυχῶς τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα παρέχει τὴ δυνατότητα αὐτή, ἀρκεῖ νά καταλάβουμε οἱ πολλοὶ «περὶ τίνος πρόκειται», ποιὸς πνευματικὸς κίνδυνος ἀπειλεῖ, ὥστε ν' ἀφήσουμε στήν ἄκρη κάθε ἄλλο κριτήριον (ἀτομικὰ συμφέροντα, δῆθεν «ὑποχρεώσεις» κλπ.) καί ν' ἀποβλέψουμε πρωταρχικὰ στὸ νάχη ἡ κοσμικὴ μας ἐξουσία «φόβον Θεοῦ». Καί τὸ κριτήριον αὐτὸ νά μὴ τὸ ἐφαρμόσουμε μόνο ἐμεῖς. Ἀλλά νά τὸ προπαγανδίσουμε ὅπου μπορούμε. Εἶναι τὸ πρῶτον καί κύριον ζήτημα, ἀν ἀγαπᾶμε — ἐπὶ τέλους! — τὴν πατρίδα μας.

Π. ΚΛΩΝΑΡΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΓΑ ΑΓΑΠΗΣ

Ἀγαπητές «Ἀκτίνες»,

Ἡ εἰς Κύριον ἐκδημία τοῦ Μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου π. Ἀθηνῶν Κυροῦ Ἱερωνύμου, εἶναι ἡ ἀφορμή γιά νά γραφοῦν οἱ λιτές αὐτές γραμμές.

Ἐκεῖνο πού θέλει ἡ ἐπιστολή αὐτή νά ἐξάγει εἶναι ἡ δι' ὄλου τοῦ θείου ἀφοσιώσις πρὸς τὸν πάσχοντα ἄνθρωπον.

Σὰν ἱερεὺς τοῦ θεραπευτηρίου «Εὐαγγελισμός» ἐμπνέει τόσο τὸ ἐπιστημονικὸ ὅσο καὶ τὸ νοσηλευτικὸ καὶ λοιπὸ προσωπικὸ τοῦ Ἰδρύματος γιά τὴν εὐσυνείδητη ἐπιτέλεσι τοῦ καθήκοντός του. Συγχρόνως ὁμως προσελκύει ἄνδρες καὶ γυναῖκες, οἱ ὅποιοι θεωροῦν ὑποχρέωσι τὴν ἐπίσκεψι τῶν ἀσθενῶν καὶ τὴν ἀνακούφισι τῶν μὲ τὸ ἐμπρακτον ἐνδιαφέρων.

Ὅταν ἡ Ἑλλάς ἐδέχθη τὴν 28ην Ὀκτωβρίου 1940 τὴν ἐπιθεσί τοῦ εἰσβολέως ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν ἵδρυσε τὴν πρόνοια τῶν οἰκογενειῶν τῶν στρατευμένων. Ὁ τότε ἀρχιμανδρίτης Ἱερωνύμος Κοτσώνης ἀνέλαθεν ὡς ὑπεύθυνος τὴν ὅλην ὄργανωσι.

Τὸ δέμα ἐπαναπατρισμοῦ, ἡ ἀνοικοδόμησις τῶν κατεστραμμένων ναῶν, ἡ προστασία τῶν ὀρφανεμένων παιδιῶν τῆς Ἑλλάδος εἶναι τὰ θέματα πού διαπραγματεύεται στὰ ἄρθρα του ἀλλὰ καὶ πλαισιώνουν τὶς ἐνέργειες τοῦ συγγραφέως τῶν.

Ἰδιαίτερος ὁμως οἱ μὲ τὴν περιθαλψι τοῦ πάσχοντος ἀσχολούμενοι ἀναγνωρίζουν στὸ πρόσωπό του, ἐκεῖνον πού κατανοεῖ τὶς δυσκολίες καὶ τὰ προβλήματα τῶν, φιλοτιμούμενοι νά συνεργασθοῦν μαζί του στὰ «Σπίτια Γαλήνης», στὶς Στέγες Κατακοίτων, στὴν ἀναζήτησι τῆς κρυμμένης δυστυχίας.

Ἐνα ἀπ' τὰ ἔργα πνοῆς καὶ στοργῆς, πού πραγματοποιοῖσε ὁ ἀκούραστος Ἀρχιεπίσκοπος Ἱερωνύμος, ἦταν καὶ τὸ Νοσοκομεῖο τῶν κληρικῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ὡς ἱερεὺς τοῦ Θεραπευτηρίου «Εὐαγγελισμός» ἔζησε τὴν περιπέτεια καὶ τὴν θλιμμένη ὄψι τῶν λειτουργῶν τοῦ Θεοῦ, οἱ ὅποιοι, ἐντελῶς ἀνασφάλιστοι κι ἀπροστάτευτοι, ἐσύρονταν στοὺς πελώριους διαδρόμους τῶν Νοσοκομείων καὶ προπηλακίζονταν ἀπ' τοὺς ἐκπροσώπους τῆς στρατευμένης ἀθείας. Κι ἡ καρδιά του ἐπαναστατοῦσε καὶ ταυτόχρονα δραματιζόταν. Ἀναζητοῦσε τὴν εὐκαιρία, πού ἡ Ἐκκλησία ἢ ἴδια θά ἀποφάσιζε νά δημιουργήσῃ μιά στοργικὴ στέγη νοσηλείας, γιά νά πηγαίνουν ἐκεῖ οἱ λειτουργοί

τῆς καὶ νά θρῖσκουν περιθαλψι καὶ ἀτμόσφαιρα ἀγάπης.

Ἐτσι ἀπὸ τὶς πρώτες μέρες τῶν ἀρχιεπισκοπικῶν του εὐθυνῶν ἀρχισε νά ὑλοποιῇ τὶς σκέψεις του γιά τὴν ἵδρυσι τοῦ Νοσοκομείου.

Μὲ δική του φροντίδα ἀγοράστηκε ἀπὸ τὸ Ταμεῖο Κληρικῶν Ἑλλάδος μιά πτέρυγα Νοσοκομείου, πού δὲν λειτουργοῦσε πιά. Κι ἀρχισε μὲ ὠραῖο προγραμματισμὸ ἡ ἀνακαίνισι τῆς κι ἡ ἐπέκτασί τῆς. Προστέθηκε εὐρύχωρη καινούργια πτέρυγα. Μετασκευάστηκαν κι ἀξιοποιήθηκαν ἀχρηστοὶ χώροι. Ἐγκαταστάθηκαν σύγχρονα μηχανήματα. Προσκλήθηκε συγχρονισμένῳ ἐπιστημονικὸ καὶ διοικητικὸ προσωπικὸ.

Στὴν ὀλοκλήρωσι ὄλων αὐτῶν τῶν ἔργων βοήθησε καὶ ἡ δωρεὰ τοῦ ἐφοπλιστοῦ Γεώργιου Λαιμοῦ, ἡ ὁποία ἔφτανε τὸ ποσὸ τῶν ὀκτῶ ἑκατομμυρίων δραχμῶν (φυσικὰ μὲ τὴν ἀγοραστικὴ ἀξία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης) καὶ ἡ ὁποία προσφέρθηκε ἀπ' τὸν δωρητὴ, ἐπειδὴ τὸν εἶχε συγκινήσει ἡ προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργο τῆς ἀγάπης τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἱερωνύμου.

Πολὺ σύντομα τὸ Νοσοκομεῖο τῶν Κληρικῶν τῆς Ἑλλάδος ἀρχισε νά λειτουργῆ. Καὶ ἀναδείχτηκε ἄρτιο καὶ πρότυπο. Δὲν ἦταν μονάχα ἡ ποιότητα τῆς νοσηλείας του, πού τὸ ἀνύψωσε στὴ στάθμη τῶν καλυτέρων νοσοκομείων. Ἀλλὰ κι ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς ἀνθρωπιάς καὶ τῆς στοργικῆς συμπαραστάσεως.

Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν νά εἶναι πάντα γεμάτο. Ὅχι μονάχα ἀπ' τοὺς ἀσθενεῖς κληρικούς καὶ τὰ μέλη τῶν οἰκογενειῶν τους. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλους, πού εἶχαν πληροφορηθεῖ γιά τὴν ἀρτιότητα τοῦ ὠραίου αὐτοῦ ἔργου.

Προέκτασις τοῦ Νοσηλευτικοῦ Ἰδρύματος ἦταν ἡ Σχολὴ Ἀδελφῶν Νοσοκόμων «Ἡ Ὁ λ υ μ π ι ἄ ς». Νέες κοπέλλες μὲ διᾶθεσι προσφορᾶς ἔργου ἀγάπης ἐκαλοῦντο στὴ Σχολὴ αὐτὴ γιά τρία χρόνια καὶ σπουδάζαν τὴ νοσηλευτικὴ τέχνη. Καί, μετὰ τὸ πέρασι τῶν σπουδῶν τους, ἐκάλυπταν τὶς κενὲς θέσεις τοῦ Νοσοκομείου τῶν κληρικῶν ἢ καὶ προωθοῦνταν σὲ ἄλλα νοσηλευτικὰ ἱδρύματα.

Στὸ Νοσοκομεῖο ἐπιστρατεύτηκαν ἐθελοντές, πού πρόσφεραν ὑπηρεσίες δωρεάν ἢ μὲ πολὺ χαμηλὸ μισθὸ, μόνο καὶ μόνο, γιὰτὶ ἐνωιωθῶν ἰδιαίτερα τιμητικὸ νά θρῖσκονται στρατευμένοι στὸ ἔργο τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἴδιος ὁ Ἀρχιεπίσκοπος παραχώρησε ὅλα τὰ ἐπιδόματα, πού προσφέρονται συνήθως στὸ ἀρχιεπισκοπικὸ ἄζιωμα, γιά νά καλύπτῃ τὰ ἐλλείμματα τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Νοσοκομείου.

Ἐτσι λειτουργοῦσε ἡ μικρὴ αὐτὴ, ἀλ-

λά ζεστή έστία αγάπης. Μὲ πίστι καὶ μὲ πνοή. Μὲ κεντρικὸ μοχλὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο. Καὶ μὲ καταστατικὸ χάρτη τῆ μιᾶ καὶ μοναδικῆ φράσι, πού ἐκπορεύτηκε ἀπ' τὰ χεῖλη τοῦ μοναδικοῦ Διδασκάλου, τοῦ Σωτῆρα μας Χριστοῦ, καὶ πού ἀποτελεῖ τὴν αἰώνια κι ἀξεπέραστη ἐντολή τῆς αγάπης.

Μὲ αγάπη
ΑΘ. Π. ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ

★

Ο ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ ΚΑΙ Η ΔΙΚΗ ΜΑΣ ΕΥΘΥΝΗ

Ἀγαπητὲς Ἀκτίνες,

Μοῦ δόθηκε πρὸ ἡμερῶν ἡ εὐκαιρία νὰ παρακολουθήσω τὴν ὁμιλία τοῦ Καθηγητῆ τῆς Βιοχημείας στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Χάρθαρντ, κ. Χ. Ἀντωνιάδη, στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, στὴν ὁποία εἶναι ἀντεπιστέλλον μέλος καὶ νὰ θαυμάσω τὸ τόσο μεγάλο ἐρευνητικὸ ἔργο πού ἔχει κάνει μὲ συνεργάτες κυρίως Ἕλληνες ἐπιστήμονες, ὅπως ὁ ἴδιος τόνοισε. Μᾶς ἀνέπτυξε στὸν περιορισμὸ χρόνο πού εἶχε ἡ ὁμιλία του, τὸ ξεκίνημα γιὰ τὴν ἀπομόνωση μιᾶς ὁρμόνης τῶν αἰμοπεταλίων πού παράγεται σὲ πάρα πολὺ μικρὲς ποσότητες τῆς τάξεως τῶν, ἑκατομμυριοσῶν τοῦ γραμμαρίου πού, ὅπως εἶπε, θὰ πρέπει νὰ ὀνομασθῆ ἑλληνικὴ ὁρμόνη. Στὴ συνέχεια μίλησε γιὰ τὶς ἐρευνητικὲς ἐργασίες πού κάνει μὲ τὸν συνεργάτη του Δρα Γαλανόπουλο, πάνω στὸ ὄγκονιδιο πού ρυθμίζει τὴν παραγωγή τῆς ὁρμόνης αὐτῆς καὶ στὸν ἰὸ πού μεταφέρει τὸ ὄγκονιδιο στὰ κύτταρα ὅπου προκαλεῖται ἔντονος πολλαπλασιασμὸς τῶν καὶ δημιουργία σαρκωμάτων, δηλαδή καρκίνου. Ἐτσι τὰ ὄγκονιδια αὐτὰ προκαλοῦνται ἀσυνήθιστα μεγάλες ποσότητες αὐξητικοῦ παράγοντα, γίνονται αἰτία δημιουργίας καρκίνων στὸν ἐγκέφαλο καθὼς καὶ σὲ ἄλλα σημεῖα τοῦ σώματος.

Συνεχίζοντας τὶς ἐργασίες τους σὲ καρκινικά κύτταρα, προσπαθοῦν νὰ θροῦν τοὺς παράγοντες ἐκείνους πού θὰ θροῦν ἀνασταλτικὰ στὴ διέγερση τῶν ὑγιῶν κυττάρων γιὰ πολλαπλασιασμὸ τους καὶ δημιουργία καρκινικῶν ὄγκων, δηλαδή θὰ φθάσουν στὸ σημεῖο ἐξέυρεσης μεθόδου θεραπείας τοῦ καρκίνου.

Τελειώνοντας τὴν παρουσίαση τῶν ἐπισημονικῶν ἐπιτευγμάτων τοῦ Ἐργαστηρίου του, ἀναφέρθηκε σὲ ἓνα γεγονός πού πρόσφατα ἐξῆσε καὶ θεώρησε σκόπιμο νὰ τὸ κάνει γνωστὸ.

Μᾶς εἶπε ὅτι πρὸ ὀλίγου καιροῦ τὸν ἐπισκέφθηκαν δύο Καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου Χάρθαρντ, ὁ ἓνας τῆς Ψυχιατρικῆς καὶ ὁ ἄλλος τῆς Ἱστορίας καὶ τοῦ εἶπαν: «Κύριε Ἀντωνιάδη, θέλουμε νὰ γίνουμε μέλη τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας». Ὅταν τοὺς ἐρώτησε ὁ κ. Ἀντωνιάδης, τί εἶναι αὐτὸ πού τοὺς κάνει νὰ πάρουν μία τέτοια σοβαρὴ ἀπόφαση, τοῦ ἀπάντησαν, ὅτι ἐσεῖς στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἔχετε διατηρήσει ὅλη τὴν παράδοση τῆς πρώτης Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας καὶ δὲν ἔχετε νοθεύσει τὸν Χριστιανισμό. Μελετήσαμε, προτοῦ λάβουμε αὐτὴ τὴν ἀπόφαση, ὅλες τὶς Χριστιανικὲς Ἐκκλησίες καὶ καταλήξαμε σ' αὐτὸ τὸ συμπέρασμα». Καὶ ὁ Καθηγητῆς Ἀντωνιάδης εἶπε, τελειώνοντας, ὅτι μὲ αὐτὸ τὸ γεγονός, θέλω νὰ σᾶς μεταφέρω τὸ μήνυμα ὅτι ἔχουμε ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες τὸ θησαυρὸ τῆς Ὁρθοδόξου παραδόσεως, γιὰ τὸν ὁποῖο πρέπει νὰ αἰσθανόμαστε ὑπερήφανοι, συγχρόνως δὲ καὶ ὑπεύθυνοι ἀπέναντι τῆς Ὁρθοδόξου πίστεώς μας.

Νομίζω ὅτι περιτεύουν τὰ σχόλια σὲ μιὰ τέτοια ὁμολογία πίστεως, ἀπὸ ἓναν κορυφαῖο καὶ διεθνῶς ἀναγνωρισμένο Ἕλληνα ἐπιστήμονα.

Μὲ φιλικὸς χαιρετισμοὺς

Δρ. Χ. ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

Καθηγητῆς Ἀνωτάτης Γεωπονικῆς
Σχολῆς Ἀθηνῶν

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτητής: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντής Συντάξσεως: Γεώργιος Δ. Ἰατροῦδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Βλ. Δ. Σταματόπουλος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους δρ. 50. Ἐτησίαι συνδρομή, ἔσωτερικῶν δρχ. 500, ἔξωτερικῶν δολ. 15. Ἡ διεύθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύσῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν τῆς οἰονόηποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα, δημοσιεύμενα, ἢ μὴ, δὲν επιστρέφονται. Ἀναγγελίαι ἐντύπων ἐν γένει καὶ ἐιβλιοκρισίαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Φεβρουάριος 1989

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

*Κατάλογος τῶν βιβλίων πὸν ὑπάρχουν σήμερα στὰ γραφεῖα
τῶν «'Ακτίνων»*

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Α' 500	Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ Ο ΨΥΧΙΚΟΣ ΤΗΣ ΚΟΣΜΟΣ (Β' έκδοσις) 250
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Β' 500	ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ ΜΟΥ 200
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμ. Α' 500	ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ 250
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμ. Β' 500	ΤΑ ΑΝΩΜΑΛΑ ΚΑΙ ΑΠΡΟΣΑΡΜΟΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ 250
Η ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΣΦΑΙΡΑ ΚΑΙ Ο ΝΕΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ 1000	Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ 250
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (γιά ἀγόρια ἀπὸ 16 ἐτῶν καὶ ἄνω) 800	ΤΑ ΔΥΣΚΟΛΑ ΠΑΙΔΙΑ 250
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (γιά κορίτσια ἀπὸ 16 ἐτῶν καὶ ἄνω) 800	ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ 250
ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ 100	ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡ 250
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ —Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ 250	ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΝ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ 250
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ —Η ΑΡΜΟΝΙΑ 400	Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ 300
	ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ Τόμος Α'. 800

Οἱ συνδρομηταὶ τῶν «'Ακτίνων» πὸν ἐπιθυμοῦν νὰ προμηθευθοῦν βιβλία ἀπὸ τὸν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νὰ τηλεφωνήσουν στὸ τηλέφωνο τῶν «'Ακτίνων» 32 35 023

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΤΟΜΟΣ

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Υ Π Ο

Α Ρ . Α . Α Σ Π Ι Ω Τ Η

ΨΥΧΙΑΤΡΟΥ

Περιλαμβάνει σε 6' έκδοση τις μελέτες:

- 1) ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ
- 2) ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Η ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ
- 3) ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ

Πωλείται σε όλα τα βιβλιοπωλεία του Κέντρου και των 'Επαρχιών.

Κεντρική διάθεση των τόμων και παραγγελίαι: Γραφεία Περιοδικού

«'Ακτίνες», Καρύτση 14 — 105 61 'Αθήναι, — τηλ. 32 35 023.
